

Концепція удосконалення моделі суду присяжних в Україні*

Анотація. У концепції здійснено науково-правовий аналіз існуючого стану нормативно-правового регулювання суду присяжних в Україні, розглянуто особливості кримінального провадження за участю присяжних, а також участь присяжних у цивільному процесі. Здійснено огляд законотворчої діяльності парламенту щодо удосконалення інституту присяжних; проаналізовано зміни, запропоновані суб'єктами законодавчої ініціативи. Розглянуто історико-правові аспекти утворення суду присяжних у стародавні часи та вивчено сучасний досвід функціонування суду присяжних у 17 країнах. Досліджено науково-правові праці, аналітичні документи і рекомендації фахівців у цій сфері. На підставі історико-правового, міжнародного досвіду і науково-теоретичних роздумів сформовано пропозиції щодо удосконалення існуючої моделі суду присяжних в Україні.

Ключові слова: присяжні, суд присяжних у цивільному процесі, суд присяжних у кримінальному процесі, удосконалення нормативно-правового регулювання інституту присяжних, історико-правові аспекти функціонування суду присяжних у стародавні часи, сучасний зарубіжний досвід участі присяжних у судочинстві.

I. Вступна частина: опис проблеми; мета і завдання.

Одним із сучасних аспектів судової реформи залишається удосконалення правового статусу присяжних. Частиною п'ятою статті 124 Конституції України встановлено, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Суд присяжних не є новим інструментом залучення населення до розгляду спорів і з різних підстав та з дотриманням відмінних процедур застосовувався і в стародавньому світі, і в середньовіччі, й у новий час та, пройшовши певний шлях еволюції, існує й нині як одна з ознак демократії.

При цьому для деяких країн суд присяжних є «природнім», тобто таким, що виник у результаті відповідних соціально-історичних процесів. Це характерно, зокрема, для країн англо-саксонської правової системи (США, Велика Британія), які стали основоположниками цього інституту, і в яких присяжні є ознакою не лише ефективності судового розгляду, а й усталеного громадянського суспільства.

Однак для більшості країн суд присяжних є запозиченою моделлю з метою удосконалення власної судової системи, підвищення рівня довіри громадян до правосуддя та їх обізнаності щодо того, як це правосуддя здійснюється. Серед таких держав – і Україна, так само, як і країни континентальної Європи та Азії, для яких характерним є існування окремої моделі суду присяжних (коли справа розглядається присяжними / засідателями у колегії з професійним суддею чи суддями).

Водночас дослідження практики судів присяжних не фіксує активної участі присяжних у судовому процесі та в цілому засвідчує неефективність існуючої моделі суду присяжних в Україні. Так, проведений статистичний аналіз судових рішень, що стосуються участі присяжних у кримінальних та цивільних

справах¹, показав незначну участь громадян у судових процесах відносно загальної кількості справ. Зокрема, у переважній більшості кримінальних справ, де потенційно міг бути задіяний суд присяжних, розгляд здійснювався колегією суддів без участі присяжних. Лише відносно кожного сьомого обвинуваченого розгляд здійснювався за участі присяжних. І це при тому, що в таких категоріях справи фігурує покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Це свідчить, зокрема, і про те, що обвинувачені не користуються своїм правом на суд присяжних, адже у кримінальних справах він призначається за клопотанням обвинуваченого. Однак навіть у тих кримінальних справах, де присяжні беруть участь, не зафіксовано їхню активність у судовому процесі.

Наведені висновки проведеного у 2019 році аналізу актуальні й сьогодні. Так, у дослідженні «Реанімаційного Пакету Реформ» від 06.03.2024 року експерти називають кілька переваг запровадження суду присяжних в Україні:

- підвищення довіри до правосуддя в цілому та ухваленого судового рішення зокрема, оскільки вердикт ухвалюють безпосередньо члени громади, що сприяє його легітиматії в очах суспільства. Цікаво, що за даними соціологічного дослідження, проведеного у 2022 році в США, суд присяжних був визнаний як один із найефективніших механізмів підзвітності та забезпечення прийняття судами та судьями рішень лише на основі Конституції, закону та фактів кожної справи²;

- вердикт присяжних – це колективне рішення людей із різним життєвим досвідом і моральними орієнтирами, що підвищує його об'єктивність;

- мінімізація ризиків тиску на суд або корупційного втручання, оскільки присяжні – це випадково відібрані для розгляду конкретної справи громадяни. На присяжних важче тиснути, оскільки на них не можна вплинути, наприклад, через механізми дисциплінарного провадження або використовуючи адміністративні важелі³.

Фахівці відзначають також ще одну істотну перевагу суду присяжних, яка виходить далеко за межі інтересів правосуддя, а саме: на їх думку, залучення громадян до виконання обов'язків присяжних не тільки підвищує рівень обізнаності про діяльність судової системи, але й позитивно впливає на їхню суспільно-політичну активність, як то участь у виборах чи громадській діяльності⁴. Ще в 19 столітті Алексіс де Токвіль відзначив, що оскільки присяжні «звертають увагу на речі, відмінні від їх власних справ, вони борються з індивідуальним егоїзмом, який як іржа роз'їдає суспільство»⁵.

Тобто інститут присяжних можна розглядати як один із способів формування активних і відповідальних членів суспільства.

¹ Присяжні. Статистичний аналіз щодо розгляду кримінальних та цивільних справ за участі присяжних, 2017–2018 роках. URL: <https://socialdata.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/jurors-20-05-2019.pdf>

² State of the State Courts 2022. URL: https://www.ncsc.org/data/assets/pdf_file/0019/85204/SSC_2022_Presentation.pdf

³ Кожен з нас суддя? Чи вирішить запровадження суду присяжних проблему довіри до системи? URL: <https://rpr.org.ua/news/kozhen-z-nas-suddia-chy-vyrishyt-zaprovadzhennia-sudu-prysiaznykh-problemu-doviry-do-systemy/>

⁴ THE IMPACT OF THE VANISHING JURY TRIAL ON PARTICIPATORY DEMOCRACY. URL: <https://ncji.org/wp-content/uploads/2019/04/2011-Pound-Forum-Landsman-Paper-1.pdf>

⁵ We, the Jury. URL: <https://www.dissentmagazine.org/article/we-the-jury/>

Водночас науковці відзначають і серйозні ризики й недоліки цього інституту, зокрема:

- в умовах низької правової культури суд присяжних може перетворюватися на «суд емоцій», коли визначальним у прийнятті рішення стають не обставини справи та докази, які їх підтверджують, а ораторські здібності однієї зі сторін процесу або упередження, які існують в суспільстві;

- фінансове навантаження – запровадження класичної моделі суду присяжних потребує значних фінансових витрат на переобладнання приміщень судів, виплату винагороди присяжним;

- організаційні складнощі – для ефективного функціонування суду присяжних має бути налагоджена система обліку та інформування присяжних, забезпечення участі в судових засіданнях, а також змінені підходи до організації судового процесу, щоб він не тривав роками, оскільки в таких умовах неможливо буде забезпечити незалежність та безсторонність присяжних⁶.

Також проведені дослідження свідчать про те, що *присяжні в основному повністю погоджуються з рішеннями, проекти яких готуються професійним суддею*. Для кримінальних справ не виявлено значного відсотку виправдувальних вироків, які були б ухвалені за участю присяжних. Відсоток виправдувальних вироків за участю присяжних є навіть трохи меншим, ніж без їхньої участі – 5 % проти 6,6 %. Такий низький відсоток може бути свідченням *неефективності моделі участі присяжних у розгляді кримінальних справ*⁷.

Під час розгляду цивільних справ також *не було зафіксовано жодної окремої думки присяжного за період, що розглядався*. Здебільшого подані заяви про обмеження дієздатності, усиновлення, визнання особи безвісно відсутньою / померлою, примусове надання психіатричної допомоги чи примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу задовольняються. Також були зафіксовані *непоодинокі випадки розгляду цивільних справ без участі присяжних, незважаючи на пряму вимогу розглядати такі справи у складі одного судді та двох присяжних*. Враховуючи, що такі справи стосуються обмеження дієздатності особи, визнання особи безвісно відсутньою / померлою, примусового надання психіатричної допомоги чи примусової госпіталізації, *в Україні має місце порушення прав людей, стосовно яких розглядалися такого роду справи*⁸.

Таким чином, **норма Конституції України щодо можливості здійснення правосуддя за участю присяжних у визначених законом випадках не отримала широкого застосування на практиці**. Більше того, навіть незначна кількість випадків роботи присяжних свідчить про те, що **наявна модель присяжних в Україні не працює належним чином**. Соціологічні опитування, проведені у 2018–2021 роках, також показали, що інститут присяжних в Україні потребує реформування⁹.

⁶ Кожен з нас суддя? Чи вирішить запровадження суду присяжних проблему довіри до системи? URL: <https://rpr.org.ua/news/kozhen-z-nas-suddia-chy-vyrishyt-zaprovadzhennia-sudu-prysiaznykh-problemu-doviry-do-systemy/>

⁷ Там само. С. 24.

⁸ Там само. С. 25.

⁹ Підвищити довіру до судів: чому Україні потрібен класичний суд присяжних? URL: <https://uareforms.org/news/new-news-622>

Водночас у Рішенні Ради Національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя», введеному в дію Указом Президента України від 30 червня 2023 року № 359/2023, пропонується звернутися до суб'єктів права законодавчої ініціативи щодо необхідності розгляду питання про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України стосовно посилення ролі інституту суду присяжних та розширення випадків його застосування.

Тому вважаємо, що вивчення досвіду іноземних держав у сфері побудови відповідних моделей суду присяжних, наслідків відповідних реформ, ризиків, що можуть існувати в цьому контексті, є важливими для створення в Україні оптимальної моделі суду присяжних чи обрання іншого способу залучення населення до здійснення правосуддя.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне дослідити функціонування суду присяжних як в окремих країнах англо-саксонської правової системи, для яких цей інститут є природнім, так і пост-радянських державах, для яких запровадження суду присяжних стало кроком до демократизації.

Об'єктом дослідження є моделі суду присяжних іноземних держав та України.

Предметом дослідження виступають порядок побудови та функціонування моделі суду присяжних у різних країнах (іноземних державах та в Україні).

Мета та завдання дослідження. Мета цього дослідження полягає у здійсненні теоретико-правового аналізу моделей суду присяжних в іноземних державах, існуючої моделі суду присяжних в Україні із подальшим визначенням напрямів її трансформації й оптимізації.

Відповідно до зазначеної мети *поставлені такі завдання:*

- 1) проаналізувати чинне судоустрійне і, за необхідності, процесуальне законодавство з погляду належного та ефективного функціонування суду присяжних в Україні;
- 2) здійснити аналіз практики іноземних держав щодо побудови суду присяжних;
- 3) сформулювати пропозиції щодо реформування та оптимізації існуючої моделі суду присяжних в Україні.

II. Основна частина.

1. Стан нормативно-правового регулювання суду присяжних в Україні.

Як зазначалося вище, відповідно до частини п'ятої статті 124 Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

У статтях 63–68 Глави 3 Розділу III Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) розкривається статус, окреслюються вимоги до присяжного, процедура затвердження списків присяжних, обов'язки, строк повноважень, підстави і порядок увільнення від виконання обов'язків, залучення присяжних до виконання обов'язків у суді, гарантії прав присяжних.

Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя (частина перша статті 63 Закону).

Обов'язки присяжного визначено в частині другій статті 63 Закону (яка є бланкетною і відсилає до статті 56 цього Закону):

- справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;
- дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності судді;
- виявляти повагу до учасників процесу;
- не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;
- виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції.

Порядок затвердження списків присяжних

Для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з *поданням* до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 Закону, дають згоду бути присяжними.

Список присяжних для розгляду господарських справ затверджується в порядку, визначеному законом, із числа осіб, які відповідають вимогам статті 65 Закону, дали згоду бути присяжними (*наразі Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) не містить відповідних положень щодо участі в розгляді господарських справ присяжних, окрім встановленої пунктом 4 частини першої статті 67 ГПК України заборони допиту в якості свідка судді та присяжного – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю*).

У разі неприйняття місцевою радою (місцевими радами) протягом двох місяців із моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних, територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради.

Список присяжних затверджується на *три роки* і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України. Після затвердження списку присяжних такий список передається до відповідного окружного суду, у тому числі в електронній формі. Інформацію, що міститься в зазначеному списку, не може бути використано для цілей, що не пов'язані з добором присяжних.

Вимоги до присяжного

Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом (стаття 65 Закону). *Не включаються до списків присяжних громадяни:*

визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного;

які мають незняту чи непогашену судимість;
народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя;

особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення;

громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років;

особи, які не володіють державною мовою.

Особа, включена до списку присяжних, зобов'язана повідомити суд про обставини, що унеможливають її участь у здійсненні правосуддя, у разі їх наявності.

Спеціальна перевірка щодо осіб під час розгляду питання про включення їх до списку народних засідателів та присяжних *не проводиться* (абзац 4 пункту 1 Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 року № 171).

Підстави і порядок увільнення від виконання обов'язків присяжного

За наявності обставин, зазначених у частині другій статті 65 Закону, голова суду повинен увільнити особу, яку було включено до списку присяжних, від виконання обов'язків присяжного.

Голова суду також увільняє від виконання обов'язків присяжного (частина друга статті 66 Закону):

- особу, яка перебуває у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці по догляду за дитиною, а також особу, яка має дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку або утримує дітей-інвалідів або членів сім'ї похилого віку;

- керівника або заступника керівника органу місцевого самоврядування;

- особу, яка через свої релігійні переконання вважає для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя;

- іншу особу, якщо голова суду визнає поважними причини, на які вона посилається.

Зазначені особи увільняються від виконання обов'язків присяжного за заявою, поданою до початку виконання цих обов'язків.

Увільнення від виконання обов'язків присяжного внаслідок відводу (самовідводу) у конкретній справі здійснюється в порядку, встановленому процесуальним законом або за поданням головуючого судді.

Особливості кримінального провадження за участю присяжних.

Згадка про народного засідателя в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) відсутня, мова йде лише про присяжного.

У пункті 7 частини другої статті 65 КПК України міститься заборона допиту в якості свідка присяжного про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали.

Досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 206², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366², 366³, 368, 368⁵, 369, 369², 410 Кримінального кодексу України, у випадку їх вчинення, зокрема присяжним (під час виконання ним обов'язків у суді), здійснюється детективами Національного антикорупційного бюро України.

Також щодо присяжного на час виконання ним обов'язків у суді застосовується особливий порядок кримінального провадження відповідно до пункту 2 частини першої статті 480 КПК України, а повідомлення про підозру здійснюється Генеральним прокурором або його заступником або іншим прокурором за їх дорученням (пункт 3 частини першої, частина друга статті 481 КПК України).

Категорії кримінальних проваджень, які розглядаються судом присяжних

Частиною третьою статті 31 КПК України встановлено, що кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – *судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних*. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один із них заявив клопотання про такий розгляд.

В умовах воєнного стану згідно з частиною десятою статті 615 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, *крім здійснення кримінального провадження в суді, в якому до моменту введення воєнного стану та набрання чинності цією частиною (01.05.2022 р.) було визначено склад суду за участю присяжних*.

Визначення присяжних для судового розгляду

Визначення присяжних для судового розгляду відбувається з числа осіб, які внесені до списку присяжних за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (пункт 2 частини першої статті 35 КПК України).

Обставини, що виключають участь присяжного в кримінальному провадженні, відвід присяжного.

Присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні (статті 75, 76 КПК України):

якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;

якщо він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;

якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;

за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;

у випадку порушення встановленого частиною третьою статті 35 КПК України порядку визначення присяжного для розгляду справи;

якщо він є родичем будь-кого зі складу суду, що здійснює судове провадження.

За наявності підстав, передбачених статтями 75, 76 КПК України, присяжний зобов'язаний заявити самовідвід (стаття 80 КПК України).

Особи, які беруть участь у кримінальному провадженні, за наявності цих підстав можуть заявити відвід присяжному (частина друга статті 80 КПК України).

Провадження в суді присяжних

Суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції. Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити *клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних*.

Після призначення судового розгляду судом присяжних головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних.

Письмовий виклик має бути вручений присяжному під розписку не пізніше, ніж за п'ять днів до судового засідання. У виклику зазначаються день, час і місце проведення судового засідання, права та обов'язки присяжного, перелік вимог до присяжних, а також підстави для увільнення їх від виконання обов'язків, припис про явку, а також обов'язок присяжного (чи іншої особи, яка одержала виклик для передачі його присяжному) невідкладно повідомити суд про причини неможливості явки (стаття 385 КПК України).

На підставі письмового виклику роботодавець зобов'язаний звільнити присяжного від роботи на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя.

Права і обов'язки присяжного визначено статтею 386 КПК України, відбір присяжних у суді – статтею 387 КПК України, приведення присяжних до присяги – статтею 388 КПК України; усунення присяжного – статтею 390 КПК України; усунення від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження – статтею 390 КПК України; порядок наради і голосування в суді присяжних – статтею 391 КПК України.

Особливості регулювання КПК України участі присяжного в прийнятті судом рішень:

– під час здійснення судового провадження судом присяжних особисто головуючий вирішує питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою, і за наявності підстав суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців (частина третя статті 331 КПК України);

– заборона проведення огляду на місці під час здійснення провадження судом присяжних (частина перша статті 361 КПК України);

– прокурору, обвинуваченому, потерпілому та іншим учасникам кримінального провадження протягом усього судового розгляду забороняється спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому КПК України (стаття 389 КПК України).

Присяжні в цивільному процесі.

У випадках, установлених Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України), цивільні справи в судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді (частина друга статті 34 ЦПК України).

Пунктом 4 частини першої статті 70 ЦПК України встановлена заборона допиту в якості свідка присяжного про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю.

Розгляд цивільних справ за участю присяжних проводиться судом у порядку окремого провадження у складі одного судді і двох присяжних у справах про:

обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;

визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;

усиновлення;

надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу (частина четверта статті 293 ЦПК України).

2. Огляд законотворчої діяльності Верховної Ради України щодо удосконалення інституту присяжних.

У парламенті протягом усіх сесій ІХ скликання (станом на 01.04.2024 р.) зареєстровано одинадцять законопроектів (усі за 2020 р.¹⁰). Серед них урядові проекти, що стосуються питань: удосконалення порядку формування списку присяжних¹¹; забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя¹²; удосконалення порядку залучення громадян України до участі у здійсненні правосуддя та формування списку присяжних¹³. Інші законопроекти: є альтернативними (два)¹⁴; один пропонує цілісний окремий закон про суд присяжних¹⁵ і внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку із прийняттям цього закону¹⁶; один стосується врегулювання трудових відносин присяжних суду¹⁷. При цьому більшість із законопроектів включено до порядку денного, а два урядових законопроекти (реєстр. № 2709, № 2710) відкликано (на їх заміну внесено проекти № 4191, 4192, які включені до Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік¹⁸, проте не розглянуті парламентом). До речі, Планом законопроектної роботи Верховної Ради України на 2024 рік не передбачено питань, пов'язаних із судом присяжних¹⁹.

Основні тези вказаних законодавчих ініціатив зводяться до такого.

Проекти законів щодо удосконалення порядку формування списку присяжних (№ 2709 і № 2709-1) та проекти законів щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя (№ 2710 і 2710-1) покликані запустити функціонування суду присяжних в Україні. Для цього пропонувалося внести

¹⁰ Офіційний вебпортал парламенту України. Законопроекти. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResults>

¹¹ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку формування списку присяжних: проект Закону України реєстр. № 2709 від 02.01.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/83>

¹² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя: проект Закону України реєстр. № 2710 від 02.01.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/80>

¹³ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку залучення громадян України до участі у здійсненні правосуддя та формування списку присяжних: проект Закону України реєстр. № 4191 від 05.10.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4258>; Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення участі громадян України у здійсненні правосуддя: проект Закону України реєстр. № 4190 від 05.10.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4257>; Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення участі громадян України у здійсненні правосуддя: проект Закону України реєстр. № 4192 від 05.10.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4259>

¹⁴ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку формування списку присяжних: проект Закону України реєстр. № 2709-1 від 16.01.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/871>; Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення участі присяжних у здійсненні правосуддя: проект Закону України реєстр. № 2710-1 від 16.01.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/1236>

¹⁵ Про суд присяжних: проект Закону України реєстр. № 3843 від 14.07.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3270>

¹⁶ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку із прийняттям Закону України «Про суд присяжних»: проект Закону України реєстр. № 3844 від 14.07.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3271>; Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку із прийняттям Закону України «Про суд присяжних»: проект Закону України реєстр. № 3845 від 14.07.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3272>

¹⁷ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо законодавчого врегулювання трудових відносин присяжних суду: проект Закону України реєстр. № 3924 від 22.07.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3454>

¹⁸ План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік, затверджений постановою Верховної Ради України від 7 лютого 2023 року № 2910-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2910-20#n15>

¹⁹ План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2024 рік, затверджений постановою Верховної Ради України від 6 лютого 2024 року № 3561-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3561-20#Text>

зміни до деяких законів, зокрема: Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про Державний реєстр виборців».

Ці законопроекти є комплексними і пропонують впровадження класичної (англосаксонської) моделі функціонування суду присяжних. Наголошується, що суд присяжних – це «суд факта», а не «суд права». Тобто він визначає лише питання винуватості або невинуватості підсудного. Рішення ж щодо питань права (кваліфікація діяння, призначення покарання) буде приймати вже безпосередньо професійний суддя.

Ключовими питаннями для законопроектів є: формування списку присяжних; склад суду присяжних; питання підсудності суду присяжних. Роль присяжних має полягати в тому, щоб вирішити питання щодо винуватості чи невинуватості обвинуваченого у вчиненні кожного злочину.

Урядом пропонується формувати список присяжних територіальними управліннями Державної судової адміністрації України на підставі інформації, що міститься в Державному реєстрі виборців. Із цією метою Державній судовій адміністрації надається право отримувати інформацію з реєстру.

Із закону виключаються повноваження місцевих Рад стосовно формування списку присяжних, а до списку присяжних забороняється включати представників органу, що здійснює дисциплінарне провадження відповідно до Закону України «Про прокуратуру».

Із Кримінального процесуального кодексу виключається норма про розгляд колегією суддів справ про злочини, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років. Колегіальний розгляд справи здійснюється виключно за клопотанням обвинуваченого. При цьому прокурор, суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього колегіально судом або судом присяжних. Передбачається також право обвинуваченого відмовитися від суду присяжних. Присяжні оголошують вердикт на підставі опитувального листа щодо винуватості чи невинуватості обвинуваченого. Вироки суду присяжних можуть бути оскаржені лише в частині призначення покарання, звільнення від покарання та від його відбування, розв'язання цивільного позову та вирішення питань про судові витрати. Однак, не визначено, чи потрібно впроваджувати суд присяжних в апеляційній інстанції.

Окрім цього, законопроектами не вирішуються такі проблемні питання:

Не враховано строки розгляду справ у судах. Українські суди через об'єктивні та суб'єктивні фактори розглядають справи протягом досить тривалого часу. Тому погоджуємось із фахівцями, що буде досить проблематично знайти людей, які погодяться роками брати участь у відправленні правосуддя.

Спеціальне обладнання судових приміщень. Реалії здійснення правосуддя відрізняються від гарних ідей та можливостей їх реалізації. Найчастіше суди розміщуються в тих само будівлях, що і в радянські часи; судам недостатньо

навіть залів судових засідань, не кажучи вже про нарадчі кімнати та приміщення для присяжних.

Можливість впливу на позицію присяжного з боку суспільства. Сьогодні спостерігається, що в багатьох резонансних випадках суспільство починає формувати власну думку щодо винуватості або невинуватості особи. І думка суспільства дуже часто схиляється не на користь слідства, лунають заяви громадськості про невинуватість або, навпаки, винуватість обвинувачених. Ніяких запобіжників проти такого впливу законопроекти не встановлюють.

Законопроекти не містять обов'язку громадян брати участь у відправленні правосуддя. Фахівці висловлюють думку, що відсутність штрафних санкцій за відмову прийти на відбір присяжних призведе до проблем із формуванням колегії присяжних. В урядовому законопроекті не встановлено винагороду присяжним.

Небезпека тиску на присяжних та відсутність гарантій. Не вносять законопроекти ясності і в питання безпеки присяжних та в гарантії здійснення ними своєї діяльності. Поки що КУпАП передбачає лише відповідальність за перешкоджання явці до суду народного засідателя або присяжного. Розмір такої відповідальності тягне на суму від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, який може бути накладений лише на посадову особу.

Метою проекту Закону України «Про суд присяжних» (№ 3843) є забезпечення реалізації статті 124 Конституції України щодо безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя через присяжних. Пакет законопроектів про суд присяжних (реєстр. № 3843, № 3844, № 3845) містить схожі пропозиції щодо оптимізації діяльності цієї інституції в державі.

Проектом (основним) № 3843 надано визначення суду присяжних, його юрисдикції та складу, а також запропоновано порядок формування Лави присяжних та вимоги до присяжного, встановлено його права і обов'язки, підстави й порядок увільнення присяжного від виконання обов'язків, механізм усунення присяжного та заміни вибулого основного присяжного запасним. Окрім того, окреслені основні питання, які повинні вирішити присяжні, порядок наради й голосування присяжних при ухваленні вердикту, визначені види рішень головуючого судді в суді присяжних, підстави оскарження вироку суду присяжних, гарантії прав та матеріально-фінансового забезпечення присяжних тощо.

Проект містить 31 статтю і Прикінцеві та перехідні положення, якими пропонується, серед іншого, внести зміни до 4-х законодавчих актів України: Закону України «Про запобігання корупції», Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про Державний реєстр виборців». Перехідні положення законопроекту передбачають, що протягом двох років із моменту набрання ним чинності суд присяжних розглядає лише провадження щодо особливо тяжких злочинів, щодо яких передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі.

При цьому в законопроекті відсутнє вирішення проблеми недостатньої кваліфікації присяжних, адже, як неодноразово зазначалося, «в подальшому покладення такого обов'язку на осіб без достатніх знань і досвіду, вирішення складних питань права без розуміння в достатній мірі їх змісту і суті може стати

підставою для оскарження таких рішень в Європейському суді з прав людини на підставі порушення права на справедливий судовий розгляд, адже присяжні, які становлять більшість відповідного складу суду, вирішували при ухваленні рішення питання, відповіді на які вони особисто не знали і знати не могли».

Питанням, що потребує вирішення, залишається *забезпечення безпеки тим особам, які погодилися взяти участь у відправленні правосуддя в якості присяжних*. Адже в майбутньому однією з причин небажання брати участь у судовому процесі, тим більше у справах із розгляду тяжких злочинів, може стати відсутність впевненості у присяжних щодо їх захисту з боку держави.

Частина друга статті 5 проекту встановлює, що «здійснення правосуддя громадянином України, якого обрано як присяжного, є не лише правом, а й конституційним та громадянським обов'язком». Проте, ця норма видається такою, що суперечить статті 124 Конституції України, оскільки Основний закон не закріплює обов'язку громадян бути присяжними, а лише закріплює обов'язок держави забезпечити участь народу у здійсненні правосуддя шляхом добровільної участі в ньому громадян України через інститут присяжних.

Частиною першою статті 7 законопроекту встановлюється, що присяжним може бути громадянин України, який досяг двадцяти одного року, постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду, якщо інше не визначено законом. Стосовно правового регулювання цих положень слід зазначити, що вони не кореспондують вимогам Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якими встановлюються критерії до кандидатів у судді. Так, зокрема, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що суддею може бути громадянин України, не молодший 30 років та не старший 65 років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше 5 років.

Очевидно, що вимоги до особи судді й до особи присяжного не мають бути тотожними. Разом із тим, до компетенції присяжних віднесено вирішення питань щодо винуватості особи, якій висунуте обвинувачення у вчиненні кримінально караного діяння. Тому віковий ценз у 21 рік занадто низький для виконання таких повноважень.

Частиною третьою статті 11 проекту встановлюється, що територіальне управління Державної судової адміністрації після отримання заявки від судді протягом робочого дня за допомогою автоматизованої системи шляхом випадкового / сліпого автоматизованого відбору формує та направляє судді список кандидатів до Лави присяжних.

На нашу думку, у попередніх законопроектах більш влучно вирішено це питання, а саме: список (реєстр) присяжних пропонується формувати та затверджувати територіальним управлінням Державної судової адміністрації України на підставі інформації, що міститься в Державному реєстрі виборців, та в порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України. Але визначення присяжних для судових розглядів із числа осіб, які включені до списку (реєстру) присяжних, має відбуватися за допомогою автоматизованої системи документообігу суду, а не територіального управління Державної судової адміністрації. Тому вилучення пункту 2 із частини першої статті 35 Кримінального процесуального кодексу України, на нашу думку, є недоцільним.

Некоректно вирішено й питання щодо матеріально-фінансового забезпечення присяжних. Так, частиною першою статті 30 проекту встановлено, що присяжним за час виконання ними обов'язків у суді виплачується грошова винагорода, розрахована з посадового окладу судді місцевого суду з урахуванням подового фактично відпрацьованого часу в порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України. Однак таке визначення розміру оплати присяжних є дещо дискримінаційним у порівнянні з оплатою праці професійного судді місцевого суду.

Законопроект № 3845 спрямований на приведення у відповідність законодавства у випадку ухвалення закону «Про суд присяжних» і передбачає внесення змін до:

Кримінального процесуального кодексу України – зокрема, у частині розширення сфери застосування суду присяжних (не лише при розгляді проваджень про злочини, за які передбачене довічне позбавлення волі, але й щодо злочинів, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк десять і більше років), крім певних категорій злочинів (проти основ національної безпеки, корупційних та військових злочинів, злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку);

Кримінального кодексу України – у частині запровадження відповідальності за розголошення відомостей із нарадчої кімнати або порушення присяги присяжним;

Кодексу України про адміністративні правопорушення – щодо вдосконалення адміністративної відповідальності у зв'язку із впровадженням повноцінного суду присяжних.

Аналіз пропонованих змін дозволяє стверджувати, що неприйнятним є вилучення з тексту КПК України всіх положень, що стосуються *процесуальних* питань діяльності суду присяжних, і віднесення цих положень до сфери регулювання спеціального нормативно-правового акта – Закону «Про суд присяжних». Вважаємо, що такі питання, як роз'яснення права обвинуваченого на суд присяжних, виклик присяжних, права і обов'язки присяжного, відбір присяжних, усунення присяжного, порядок наради і голосування в суді присяжних та інші процесуальні питання функціонування суду присяжних, мають визначитися процесуальним, а не матеріальним правом. Тому вилучення положень, що містяться у статтях 384–391 КПК України, із процесуального законодавства є безпідставним.

Незрозумілим і неаргументованим є також вилучення з КПК України статей 392–396. Нормами, що містяться в цих статтях, урегульовано процедуру апеляційного оскарження судових рішень, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а також особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень. Оскільки в пояснювальній записці до законопроекту відсутні аргументи щодо необхідності вилучення цих статей, а також не запропоновано альтернативних варіантів апеляційного оскарження зазначених судових рішень, вважаємо цю пропозицію помилковою.

Питанням, що потребує вирішення, залишається забезпечення безпеки тим особам, які погодилися взяти участь у відправленні правосуддя ву якості присяжних.

Проектом пропонується доповнити частину третю статті 383 КПК України положенням, згідно з яким «Головуючий суддя ... забезпечує безпеку присяжних». Проте, не визначаються ані механізм, ані шляхи реалізації цієї норми.

На виконання підпункту 1 пункту 20 Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393, підпункту 19.3. «Створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань» пункту 19 Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471, Міністерством юстиції України розроблено проекти законів України реєстр. № 4190, № 4191, № 4192. Ці законопроекти схожі за змістом із відкликаними законопроектами № 2709, № 2710 і також спрямовані на впровадження англо-саксонської моделі суду присяжних у складі одного судді і семи присяжних, проте не були розглянуті парламентом.

Підсумовуючи огляд законотворчої діяльності щодо удосконалення інституту присяжних, необхідно вказати на доцільність повернення до динаміки нормотворчості в цьому напрямі, що повинна мати комплексний системний характер, сприяти підвищенню якості правосуддя та просуванню судової реформи в цьому векторі.

3. Історичний екскурс до утворення суду присяжних²⁰.

Деякі вчені вважають, що окремі елементи суду присяжних можна спостерігати вже в античний період, при цьому важливо розрізнити риси суду присяжних, що зароджуються, і зачатки родоплемінних судів²¹.

Зокрема, у *Давній Греції* елементи суду присяжних вбачалися в інституті участі населення в судовому розгляді, колективному прийнятті рішень. Ідеться про так звані «*geliasts*» – судові колегії, що складалась із 501 або 1001 члена, участь яких передбачалася у розгляді справ за скоєні злочини проти держави: державна зрада, службова розтрата, участь у змові, а також найтяжчі злочини, за які призначалася навіть смертна кара. Для прийняття рішення шляхом голосування судді отримували камінці для голосування різних кольорів, які, не радячись, таємно опускали в одну з амфор, що стояли в залі, тим самим висловлюючи свою думку про винуватість чи невинуватість обвинуваченого²².

У *Римській Державі* республіканського періоду існували дві народні колегії: центуріатна асамблея (*Centuriate Assembly*) – розглядала справи про найтяжчі кримінальні злочини, за які передбачалася смертна кара, та асамблея трибів (*Assembly of Tribes*) – складалась із плебеїв, розглядала справи про злочини, за які передбачалося покарання у вигляді штрафу. Народні засідателі шляхом голосування вирішували питання про винуватість чи невинуватість обвинуваченого – без проведення зборів більшістю голосів центурії або трибів. У період ранньої Республіки голосування відбувалось усно. Однак пізніше

²⁰ Використано матеріали статті «Суд присяжних: досвід іноземних держав та перспективи розвитку в Україні». URL: <https://isg-journal.com/isjip/article/download/471/272>

²¹ Jury Trial. URL: <https://zenodo.org/record/3984230>

²² Там само.

голосування проходило таємно, шляхом запису на табличці у вигляді літери «U», що означало «за», і протилежного рішення «проти», яке позначалося літерою «A»²³.

У середньовічних франків (5–6 століття н.е.) існував суд рахімбургіїв (Rachimburgii) – заможних осіб, які, до того ж, були воїнами та мали право судити. Рахімбургії знали правові норми і брали участь у засіданнях, рішення приймалося більшістю голосів, і для визнання його дійсним потрібно було, щоб проголосувало щонайменше сім осіб. Однак пізніше їх місце зайняли чиновники та вельможні особи – землевласники²⁴.

Прийнято вважати, що суд присяжних у сучасному його розумінні з'явився в Англії. Однак спочатку суд присяжних не мав нічого спільного з демократією – це був інструмент, за допомогою якого переможці-нормани намагалися поширити свою владу на Англію. Зокрема, у 1066 році нормани після завоювання відповідних територій скликали групи заможних місцевих жителів і наказували їм, спираючись на їхні знання, свідчити про розподіл власності, місцеві звичаї та оподатковувати ресурси²⁵.

Із 1154 року суд присяжних перетворився на судовий інструмент, оскільки його використовували для вирішення майнових спорів. Але все ще було мало уявлення про те, що суд присяжних є механізмом представницького управління. Такі присяжні були більше схожі на свідків, ніж на суддів: це були місцеві жителі, які повинні були вирішувати майнові спори, а пізніше й інші справи, на основі особистого знання фактів, що лежать в основі справи. Якщо виявлялося, що їхнє рішення було помилковим, їх карали за надання неправдивих свідчень (механізм *attaint*). Присяжні оголошували колективний вердикт, що ухвалювався після обговорення і досягнення консенсусу. До середини XIV століття вердикти мали бути одностайними. До середини XV століття присяжні вже не були свідками, а лише перевіряли докази²⁶.

До XVII століття довіра до присяжних у населення зростає. Присяжні ухвалювали важливі для громад рішення. Це призвело до виникнення практики самоврядування у середнього класу – власників землі та іншого майна, щодо яких вирішувалися відповідні спори за участю присяжних²⁷. Після справи Бушелла (*Bushell's case*)²⁸ у 1670 році ці присяжні були звільнені від загрози покарання за свої вердикти, «підриваючи» таким чином королівський контроль. У 1689 році Лондонський суд присяжних у «Справі семи єпископів» (*Seven Bishops' Case*)²⁹ виправдав представників духовенства, що відмовилися зачитати в церквах по всій країні «Декларацію про індульгенції», яка була частиною програми з підриву Англійської церкви. Вважається, що саме цим рішенням

²³ Там само.

²⁴ Там само.

²⁵ Stephan Landsman. The Impact Of The Vanishing Jury Trial On Participatory Democracy. URL: <https://ncji.org/wp-content/uploads/2019/04/2011-Pound-Forum-Landsman-Paper-1.pdf>

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ The Story Of “Bushell's Case” An Historical Perspective Of The Right To Jury Trial. URL: <https://www.goldsteinhilley.com/our-passion/legal-resources/closing-arguments/the-story-of-bushells-case/>

²⁹ Gibson, W. (2009). Introduction: The Seven Bishops and the Glorious Revolution. In: James II and the Trial of the Seven Bishops. Palgrave Macmillan, London. URL: https://doi.org/10.1057/9780230233782_1

було задекларовано незалежність присяжних³⁰. У зв'язку з цим у кінці XVII століття демократичний механізм суду присяжних вступив у прямий конфлікт з «короною».

Також у XVII столітті присяжні з'явилися в Америці (у Вірджинії – в 1624 році, у колонії Массачусетської затоки – в 1628 році). У міру того, як розбіжності між Великою Британією та її американськими колоніями зростали, суд присяжних сприймався «голосом колоністів» (наприклад, у 1734 році в Нью-Йорку було ініційовано переслідування видавця Джона Пітера Зенгера (John Peter Zenger case³¹) за підбурювання, справа розглядалася судом присяжних, який був проінструктований, що він зобов'язаний винести вирок, якщо відповідач опублікував слова, про які йде мова, незалежно від того, чи були вони правдивими чи неправдивими. Водночас присяжні відхилили вказівку королівських суддів і визнали Зенгера невинуватим. Надалі у 1760-х роках, коли суперечки між колоніями та материнською країною загострилися, суд присяжних опинився в епіцентрі протистояння і часто відмовлявся виконувати королівські укази³².

Під час розробки *Конституції США* було зазначено, що суд присяжних може розглядати лише кримінальні справи. Відсутність у присяжних повноважень на розгляд цивільних справ викликала протести «антифедералістів» (Antifederalists). Компромісом стала Сьома поправка до Конституції, яка зберігає право суду присяжних у цивільних справах³³.

В Англії XVIII-го століття присяжними були лише чоловіки з високим достатком. У колоніальній Америці був подібний підхід. Зокрема, жінки не могли бути присяжними до отримання виборчих прав у 1920-х роках. Також у США присяжні тривалий час відбиралися також за расовою ознакою³⁴. Лише в 1991 році Верховний Суд США у справі «Пауерс проти Огайо» (Powers v. Ohio)³⁵ визнав, що право бути присяжним є подібним до конституційних виборчих прав (права голосу).

Концепція суду присяжних була поширена і в інших країнах, де існувала в різних моделях залежно від національних особливостей.

4. Сучасний досвід функціонування суду присяжних.

Сполучені Штати Америки. Існує два типи суду присяжних, які виконують різні функції у федеральних судах першої інстанції: мале журі та велике журі. Мале журі розглядає кримінальні і цивільні справи. У цивільних справах мале журі вирішує, чи позивач доведе за принципом переважання доказів завдання відповідачем шкоди, щодо якої заявлено позов про компенсацію. У кримінальних справах мале журі вирішує, чи доведено поза розумним сумнівом вчинення обвинуваченим інкримінованого йому злочину. До

³⁰ Stephan Landsman. The Impact Of The Vanishing Jury Trial On Participatory Democracy. URL: <https://ncji.org/wp-content/uploads/2019/04/2011-Pound-Forum-Landsman-Paper-1.pdf>

³¹ Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "John Peter Zenger." Encyclopedia Britannica, January 1, 2023. <https://www.britannica.com/biography/John-Peter-Zenger>

³² Stephan Landsman. The Impact Of The Vanishing Jury Trial On Participatory Democracy. URL: <https://ncji.org/wp-content/uploads/2019/04/2011-Pound-Forum-Landsman-Paper-1.pdf>

³³ Там само

³⁴ Там само

³⁵ Powers v. Ohio. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/499/400/>

складу такого журі входять 6–12 осіб. Судовий розгляд за загальним правилом має публічний характер, але наради присяжних є закритими. У кримінальних справах мале журі виносить рішення про винуватість або невинуватість особи, а в цивільних – присяжні приймають рішення на користь позивача або відповідача. Варто зазначити, що мале журі розглядає максимум одну справу, після чого присяжних звільняють³⁶.

Згідно із сьомою поправкою до Конституції США, що встановлює право на суд присяжних у цивільних справах, «в усіх позовних провадженнях, заснованих на загальному праві, де оспорювана сума позову перевищує двадцять доларів, зберігається право на суд присяжних; жоден факт, розглянутий присяжними, не може бути переглянутий будь-яким судом Сполучених Штатів інакше, ніж відповідно до норм загального права»³⁷. Зокрема, до цивільних справ, які можуть розглядатися присяжними, серед інших, належать: справи про відшкодування збитків, завданих тілесними ушкодженнями; спори, що виникають у сфері договірної права; справи, що стосуються питань усиновлення, розлучень; позови про відшкодування шкоди, завданої неякісними споживчими товарами³⁸. Розгляд цивільних справ судом присяжних у США врегульовано Федеральними правилами цивільного процесу³⁹.

Велике журі розглядає лише кримінальні справи та оцінює докази, представлені прокурором, із метою визначення наявності достатніх підстав вважати, що особа вчинила злочин і має постати перед судом. Якщо велике журі вирішить, що доказів достатньо, проти особи буде винесено обвинувальний акт. До складу великого журі входять 16–23 присяжних, термін повноважень яких зазвичай становить до 18 місяців, але може бути продовжений до 24 місяців на підставі рішення судді. Присяжні розглядають кілька справ протягом свого терміну повноважень. Розгляд справ великим журі відбувається в закритому режимі⁴⁰. У більшості випадків призначається запасний присяжний, який присутній протягом усього судового процесу, але бере участь у нарадах присяжних лише в разі заміни одного з присяжних⁴¹.

Відбір присяжних полягає в їх виклику, опитуванні та обранні для участі в конкретному судовому процесі. За загальним правилом, суди спочатку надсилають судові повістки особам, випадково обраним зі складених списків зареєстрованих виборців, і особам, які мають водійські права. Відібрані особи повинні відповідати кваліфікаційним вимогам для виконання обов'язків присяжного, а також дотримуватися інструкцій, наведених у судовій повістці⁴². Законом США про відбір та службу присяжних 1968 року⁴³ встановлено процес відбору присяжних і визначено вимоги, яким повинні відповідати громадяни для

³⁶ Types of Juries. URL: <https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/types-juries>

³⁷ Seventh Amendment. URL: <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-7/>

³⁸ The Pennsylvania judiciary hears two types of cases: criminal and civil. URL: <https://www.court.co.lancaster.pa.us/250/Criminal-and-Civil-Cases-Explained>

³⁹ Federal Rules of Civil Procedure. URL: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/civil_federal_rules_pamphlet_dec_1_2023.pdf

⁴⁰ Там само.

⁴¹ What are the different types of juries? URL: <https://www.montcourt.oh.gov/what-are-the-different-types-of-juries/>

⁴² Jury selection. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/jury_selection

⁴³ Public Law 90-274-MAR. 27, 1968. URL: <https://uscode.house.gov/statutes/pl/90/274.pdf>

роботи у федеральному журі⁴⁴, згідно розділу 28 глави 121 Кодексу Сполучених Штатів⁴⁵. Зокрема, до таких вимог належать: 1) наявність громадянства Сполучених Штатів; 2) досягнення вісімнадцятирічного віку; 3) проживання протягом одного року в межах відповідного судового округу; 4) уміння читати і писати, а також розуміння англійської мови на рівні, достатньому для заповнення кваліфікаційної форми присяжного; 5) розмовляти англійською мовою; 6) відсутність психічних або фізичних вад, які унеможливають виконання особою обов'язків присяжного. Також не може бути присяжним особа, проти якої висунуто обвинувачення у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком понад один рік, або яка була засуджена судом штату чи федеральним судом за скоєння такого злочину, і її громадянські права не були поновлені (стаття 1865 глави 121 розділу 28 Кодексу Сполучених Штатів).

До осіб, які звільняються від виконання обов'язків присяжних у федеральному журі, належать такі категорії: 1) військовослужбовці збройних сил та національної гвардії, які перебувають на дійсній службі; 2) члени нефедеральних професійних (на відміну від добровольчих) пожежних і поліцейських підрозділів; 3) «державні службовці» федеральних органів влади, органів влади штату або органів місцевого самоврядування – особи, обрані на державну посаду чи призначені особою, обраною на державну посаду, які активно беруть участь у виконанні державних обов'язків на умовах повної зайнятості⁴⁶.

Під час прийняття присяжними рішення щодо винуватості або невинуватості обвинуваченого жодна особа, що пов'язана із судовим розглядом, не може контактувати з присяжними без суддів і адвокатів. Якщо у присяжних виникає питання, яке стосується закону, вони повинні написати відповідну записку судді, яку він зачитує в залі судового засідання в присутності всіх сторін. У федеральних кримінальних справах присяжні повинні прийняти одноголосне рішення для визнання обвинуваченого винним. Після того, як присяжні дійшли згоди щодо вироку, вони повідомляють про це суддю, адвокатів і обвинуваченого у відкритому судовому засіданні⁴⁷.

Якщо присяжні не можуть винести одноголосного вироку, справа може бути повторно розглянута новим складом присяжних. Якщо другий склад присяжних не виносить вирок, суддя може анулювати судовий процес. На цьому етапі прокурор приймає рішення щодо одного з таких питань: 1) зняття обвинувачення; 2) укладення угоди про визнання вини; 3) розгляд справи втретє⁴⁸.

Обвинувачений має право подати апеляційну скаргу на обвинувальний вирок, проте у випадку визнання обвинуваченого невинним уряд не може подати апеляцію⁴⁹. Апеляційні суди не розглядають справи повторно і не заслуховують

⁴⁴ Jury Service. URL: <https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service>

⁴⁵ United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/>

⁴⁶ Juror qualifications, exemptions and excuses. URL: <https://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/juror-qualifications-exemptions-and-excuses>

⁴⁷ Trial. URL: <https://www.justice.gov/usao/justice-101/trial>

⁴⁸ What is a Hung Jury? URL: <https://www.roselegalservices.com/what-is-a-hung-jury/>

⁴⁹ Appeals. URL: <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/types-cases/appeals>

нові докази та свідчення, а вирішують питання щодо справедливості розгляду справи і вірного застосування законів. Судовий розгляд у суді апеляційної інстанції здійснюється без участі присяжних⁵⁰.

Верховний суд Сполучених Штатів щорічно розглядає від 100 до 150 апеляцій із більш ніж 7000 справ, які йому надходять на розгляд⁵¹.

У **Канаді** право на розгляд справи судом присяжних має особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, за яке передбачено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі або більше.

Суд присяжних у цивільних справах складається із 6 присяжних, які вирішують питання про відповідальність відповідача на основі балансу ймовірностей (визначення ймовірності того, що відповідна подія дійсно мала місце). Рішення суду присяжних у цивільних справах є ухваленим, якщо з ним погодилися п'ятеро із шести присяжних у цивільних справах⁵². Варто зауважити, що майже всі цивільні справи в Канаді розглядаються суддями без участі присяжних. У більшості провінцій Канади сторона цивільного позову може подавати клопотання про участь присяжних у судовому провадженні, проте навіть якщо таке клопотання задоволено, судді мають широкі дискреційні повноваження відкликати присяжних і продовжувати розгляд справи без них⁵³. За рідкісними випадками, у Канаді суддею та присяжними можуть розглядатися справи про відшкодування збитків, завданих тілесними ушкодженнями⁵⁴.

У кримінальних справах суд присяжних складається із 12 присяжних, які обираються із числа громадян провінції або території, де розташований суд. Будь-який повнолітній громадянин Канади може бути обраним для виконання обов'язків присяжного⁵⁵. Процедури в суді присяжних регулюються Частиною XX Кримінального кодексу Канади (далі – КК Канади)⁵⁶. Відповідно положень КК Канади особа, яка виконує обов'язки присяжного відповідно до законодавства провінції і викликана в якості присяжного згідно з цим законодавством, має право бути присяжним у кримінальному провадженні в такій провінції.

Кожна провінція і територія має власний Закон про суд присяжних, який передбачає процедуру відбору присяжних у кримінальних і цивільних справах. Існує низка обставин, які виключають можливість виконання обов'язків присяжного, зокрема, якщо особа: 1) була засуджена за вчинення кримінального правопорушення або проти неї висунуто обвинувачення; 2) є поліцейським, шерифом, працівником виправних установ, офіцером пробації, пожежником; 3) є адвокатом або студентом юридичного факультету; 4) є працівником суду; 5) є

⁵⁰ About the U.S. Courts of Appeals. URL: <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/court-role-and-structure/about-us-courts-appeals>

⁵¹ Там само.

⁵² The Importance of the Jury System in Canadian Criminal Justice. URL: <https://www.criminalcodehelp.ca/resources/the-jury-system/>

⁵³ Introductory Guide to Civil Litigation in Ontario. URL: <https://www.osler.com/osler/media/Osler/reports/litigation/Civil-Litigation-in-Ontario-Introductory-Guide.pdf>

⁵⁴ Civil Matters in BC - Supreme Court. URL: <https://courtsfbc.ca/supreme-court/civil>

⁵⁵ The Role of the Public. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/just/12.html>

⁵⁶ Criminal Code. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/>

військовослужбовцем Збройних сил; б) є членом Сенату або Палати громад Канади⁵⁷.

Присяжні в Канаді обираються випадковим чином із місцевої громади, де має відбуватися судовий розгляд. Відбір присяжних є дворівневим процесом. Перша частина процесу передбачає відбір потенційних присяжних зі списку кандидатів, які мають право на участь у судовому розгляді, до початку судового розгляду. Списки присяжних складаються згідно з процедурою, визначеною у відповідному законодавстві провінції чи території, яка відрізняється в різних регіонах Канади. Як правило, такі списки формуються на основі виборчих списків з імен осіб, які проживають у межах певного судового округу⁵⁸.

Друга частина процесу передбачає відбір присяжних у суді до початку судового розгляду. Потенційні присяжні, які входять до складу колегії присяжних, з'являються до суду⁵⁹. Відповідно до статті 631 КК Канади номер колегії, ім'я та адреса кожного члена колегії зазначаються окремо на картках однакового розміру. Картки передаються секретарю суду, який кладе їх у коробку і ретельно струшує її. Потім секретар витягує картки з коробки і називає номери, що на них зазначені, та підтверджує, що відповідний номер відповідає імені особи, яке вказане на картці, доки кількість осіб не стане достатньою, на думку судді, для формування повного складу присяжних, беручи до уваги, що деякі потенційні присяжні можуть бути звільнені, відведені або брати участь у судовому розгляді в якості запасних присяжних. Після цього присяжні приводяться до присяги секретарем суду.

Присяжні збираються в кімнаті за межами судової зали для вирішення питання доведення прокурором поза розумним сумнівом вини обвинуваченого. Рішення присяжних має бути одноголосним. Якщо всі присяжні не можуть дійти згоди, суддя може звільнити присяжних і призначити новий склад присяжних для нового судового розгляду⁶⁰.

Також можливо оскаржити судові рішення в апеляційному порядку. За результатами апеляційного розгляду на користь обвинуваченого можуть бути ухвалені такі рішення: 1) скасування вироку та призначення нового судового розгляду; 2) виправдання обвинуваченого; 3) скорочення терміну ув'язнення; 4) зменшення або скасування інших покарань. У разі успішної апеляції Корони, суд апеляційної інстанції може скасувати виправдувальний вирок і призначити новий судовий розгляд. Якщо первинний судовий розгляд проводився суддею, а не судом присяжних, апеляційний суд може скасувати виправдувальний і винести обвинувальний вирок або, замість зменшення, збільшити покарання⁶¹.

Особа, яку засуджено за вчинення інкримінованого злочину і вирок якої підтверджено апеляційним судом, може подати апеляцію до Верховного суду Канади щодо будь-якого питання права, з яким не погоджується суддя

⁵⁷ The Importance of the Jury System in Canadian Criminal Justice. URL: <https://www.criminalcodehelp.ca/resources/the-jury-system/>

⁵⁸ The Jury System in Canada. URL: <https://sistemasjudiciales.org/wp-content/uploads/2018/03/947.pdf>

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ The Role of the Public. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/just/12.html>

⁶¹ What You Need to Know About Criminal Appeals in Canada. URL: <https://www.masstsang.com/blog/post/what-you-need-know-about-criminal-appeals-canada/>

апеляційного суду або якщо дозвіл на апеляцію надано Верховним судом Канади (стаття 691 КК Канади).

Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії. У Сполученому Королівстві присяжні беруть участь у деяких слідчих діях коронерів, цивільних справах у Високому суді та серйозних кримінальних справах у Суді Корони⁶². Розгляд справ судом присяжних у цивільних справах передбачено розділом 26.19 Правил цивільного процесу 1998 року⁶³. Переважна більшість цивільних справ не розглядаються судом присяжних, а зазвичай вирішуються суддею одноосібно, шляхом встановлення фактів і застосування відповідної норми закону⁶⁴. До категорії справ, що розглядаються за участю представників народу, належать справи щодо трудових спорів⁶⁵.

Стосовно кількісного складу суду присяжних у кримінальному судочинстві варто зауважити, що відповідно до кримінального процесуального правила 25.6(6)⁶⁶ до складу присяжних, яких обирає суд, входять не менше 12 присяжних, а в разі, якщо суд очікує, що судовий розгляд триватиме більше 4 тижнів – 14 присяжних. Але походження «правила 12» ґрунтується на загальному праві і не має під собою жодного законодавчого підґрунтя⁶⁷.

Розділом 1 Закону про присяжних 1974 року (далі – Закон 1974 року)⁶⁸ встановлено вимоги до присяжного, зокрема, присяжним у Суді Корони може бути особа, яка: 1) зареєстрована як виборець на парламентських виборах або на виборах до органів місцевого самоврядування; 2) досягла вісімнадцятирічного віку, але не старше сімдесяти п'яти років; 3) постійно проживає у Сполученому Королівстві, Нормандських островах або на острові Мен протягом щонайменше п'яти років із моменту досягнення тринадцятирічного віку; 4) не дискваліфікована для роботи в якості присяжного.

Присяжні виносять вирок «винен» або «не винен» під час судового розгляду в Суді Корони, за виключенням деяких винятків, наприклад, коли відбулося маніпулювання думкою присяжних або існує реальна загроза такого маніпулювання. Суддя засідає в Суді Корони і займається юридичними та процесуальними питаннями, у тому числі консулює присяжних із питань права, а присяжні оцінюють докази і виносять вирок. Таким чином, суддя і присяжні виконують різні функції; присяжних зазвичай називають «суддями фактів», а суддю – «суддею закону». Суддя може сприяти діяльності присяжних щодо визначення невинуватості підсудного, проте за жодних обставин не може здійснювати жодного впливу з метою визнання підсудного винним⁶⁹.

Присяжні обираються випадковим чином зі списку виборців і отримують судову повістку про виклик до конкретного Суду Корони на визначену дату. У кримінальних судах Сполученого Королівства суд присяжних існує лише в Суді

⁶² What happens at a jury trial. URL: <https://www.nidirect.gov.uk/articles/what-happens-jury-trial>

⁶³ Trial with a jury. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/1998/3132/rule/26.19>

⁶⁴ Civil - Courts and Tribunals Judiciary. URL: <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/our-justice-system/jurisdictions/civil-jurisdiction/>

⁶⁵ Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries. URL: <https://opo.iisj.net/index.php/osls/article/download/548/865/0>

⁶⁶ The Criminal Procedure Rules 2020. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2020/759/part/25/made>

⁶⁷ BLOG: Juries on Trial: Seeking A Unanimous Verdict. URL: <https://www.mountfordchambers.com/blog-juries-on-trial-seeking-a-unanimous-verdict/>

⁶⁸ Juries Act 1974. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/23/contents>

⁶⁹ Crown Court Trial – Jury. URL: <https://www.defence-barrister.co.uk/crown-court-trial-jury>

Корони. У магістратських судах справи розглядаються або колегією магістратів, або окружним суддею, який виступає в ролі судді і присяжних⁷⁰.

Розділом 17 Закону 1974 року встановлено умови прийняття рішень судом присяжних більшістю голосів. Зокрема, рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало:

- десять присяжних – у справі, де приймає рішення не менше одинадцяти присяжних;
- дев'ять присяжних – у справі, де приймає рішення не менше десяти присяжних;
- семеро присяжних – у справі, що перебуває у провадженні суду графства, де приймає рішення вісім присяжних.

Особа може подати заяву про дозвіл на оскарження рішення Суду Корони до Апеляційного суду в кримінальних справах (далі – Апеляційний суд). Така заява подається протягом 28 днів із дати винесення рішення⁷¹. У випадку надання дозволу на апеляцію справа переходить до Апеляційного суду. Апеляція на обвинувальний вирок може бути подана після того, як суд присяжних визнає підсудного винним, а в більш рідкісних випадках – після визнання своєї вини підсудним у Суді Корони. Такий вид апеляційної скарги доступний лише для сторони захисту; сторона обвинувачення не може намагатися скасувати виправдувальний вирок в апеляційному порядку, за винятком деяких обставин, коли підсудного виправдовують на підставі рішення судді, або у разі, коли виправдувальний вирок було винесено в результаті втручання або залякування присяжних чи свідків⁷².

У **Франції** діяльність суду присяжних врегульована Кодексом організації судової влади⁷³ та Кримінальним процесуальним кодексом Франції (далі – КПК Франції)⁷⁴. У певних спеціалізованих судах для вирішення конфліктів, які потребують спеціальних навичок, залучаються засідателі, зокрема у господарських, трудових і соціальних спорах, а також у справах дітей⁷⁵. Питання діяльності таких засідателів врегульовано такими нормативно-правовими актами: 1) Господарським кодексом⁷⁶ (у господарських справах); 2) Трудовим кодексом⁷⁷ (для трудових спорів); 3) Кодексом організації судової влади (у справах дітей); 4) Кодексом організації судової влади та Кодексом соціального забезпечення (у соціальних справах)⁷⁸.

Суд присяжних розглядає злочини (вбивство, зґвалтування, збройне пограбування тощо), що караються позбавленням волі на строк від 15 років до довічного ув'язнення, а також виносить рішення про замах та співучасть у

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Appeal a Crown Court decision. URL: <https://www.gov.uk/appeal-against-crown-court-verdict>

⁷² Appeal Against a Crown Court Conviction. URL: <https://www.defence-barrister.co.uk/appealing-against-a-crown-court-conviction>

⁷³ Code de l'organisation judiciaire. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071164/

⁷⁴ Code de procédure pénale. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/2024-02-08/

⁷⁵ Judge. URL: <https://justice.pagesjaunes.fr/comprendre/juge>

⁷⁶ Code de commerce. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/

⁷⁷ Code du travail. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072050/

⁷⁸ Code de la sécurité sociale. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006073189/

злочині⁷⁹. Компетенція суду присяжних визначена у статті 231 КПК Франції, відповідно до якої суд присяжних має повну юрисдикцію розглядати в першій або апеляційній інстанції справи щодо осіб, відносно яких складений обвинувальний акт. Суд присяжних у Франції складається з професійних суддів і громадян та не засідає безперервно, а збирається лише на сесії для розгляду конкретних справ⁸⁰. Так, до складу суду присяжних входять три професійних судді (головуючий і два засідателі) і присяжні (статті 240, 243 КПК Франції).

Склад присяжних становить шість осіб, якщо суд приймає рішення в першій інстанції, і дев'ять – у разі перегляду рішення в апеляційній інстанції. Також на підставі ухвали суду перед складанням списку присяжних шляхом жеребкування обираються один або декілька додаткових присяжних, що присутні під час судових дебатів і беруть у них участь без права висловлення своєї думки. У випадку, якщо один чи декілька присяжних не можуть брати участь у дебатах чи обговоренні до винесення вироку судом присяжних, такі присяжні замінюються додатковими присяжними (стаття 296 КПК Франції). Обвинувачений або його адвокат можуть заявити відвід максимум чотирьом присяжним (п'яти – під час апеляційного розгляду справи) після проведення жеребкування. Прокурор може заявити відвід максимум трьом присяжним (чотирьом – під час апеляційного розгляду справи)⁸¹.

Судовий розгляд у суді присяжних є відкритим. Однак він може відбуватися в закритому режимі. У випадку, якщо суд присяжних вважає, що зміст судового розгляду може бути небезпечним для громадського порядку або моралі, судді одноосібно, можуть прийняти рішення про заборону доступу до судового процесу для всіх представників громадськості⁸².

Дебати проходять в усній формі. Головування на дебатах здійснюється головуючим. Судді та присяжні можуть ставити запитання обвинуваченому, свідкам, експертам і потерпілому лише з дозволу головуючого. Після дебатів головуючий, судді і присяжні виходять до нарадчої кімнати з метою вирішення питання винуватості обвинуваченого шляхом таємного голосування (для прийняття будь-якого рішення не на користь обвинуваченого необхідна більшість у 7 голосів; порожні або недійсні бюлетені зараховуються на користь обвинуваченого). У разі визнання обвинуваченого винним, головуючий, судді і присяжні проводять голосування щодо вироку (рішення приймається абсолютною більшістю голосів, але максимальна міра покарання може бути призначена більшістю не менше 7 голосів)⁸³.

Рішення суду присяжних, який розглядає справу вперше, можна оскаржити в апеляційному порядку. Апеляційна скарга подається до канцелярії суду присяжних, який ухвалив рішення, протягом 10 календарних днів із дня ухвалення рішення. Справу повторно розглядає інший апеляційний суд присяжних, який діє так само, як і суд присяжних, який розглядав справу. Відмінності апеляційного розгляду справи полягають у такому: 1) на початку

⁷⁹ Les juridictions pénales. URL: <https://www.justice.gouv.fr/justice-france/lorganisation-cours-tribunaux/lordre-judiciaire/juridictions-penales>

⁸⁰ Cour d'assises: comment ça marche? URL: <https://beaubourg-avocats.fr/cour-dassises/>

⁸¹ Les jurés des cours d'assises. URL: <https://www.cours-appel.justice.fr/nancy/les-jures-des-cours-dassises>

⁸² Procès devant la cour d'assises ou la cour criminelle. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1487>

⁸³ Там само.

дебатів головуєчий повторює тези, викладені в мотивувальній частині рішення суду першої інстанції; 2) кількість присяжних складає 9 чоловік; 3) мінімальна кількість голосів, необхідна для прийняття несприятливого для обвинуваченого рішення щодо визначення його вини, збільшена до 8; 4) мінімальна кількість голосів, необхідна для ухвалення вироку, збільшена до 8, у тому числі у випадку призначення максимальної міри покарання. Після апеляції можна подати касаційну скаргу. Касаційна скарга подається до канцелярії відповідного апеляційного суду протягом 5 робочих днів із дня винесення рішення⁸⁴.

У Франції справи щодо неповнолітніх, які вчинили злочин, розглядає суд присяжних у справах неповнолітніх. До складу цього суду входять: головуєчий; два засідателі; громадяни, обрані шляхом жеребкування із виборчих списків у кількості 6 осіб; секретар суду присяжних⁸⁵.

Щодо вирішення питання винуватості неповнолітнього варто зазначити, що для прийняття будь-якого несприятливого для неповнолітнього рішення необхідна більшість у 6 голосів. Голосування проводиться в письмовій формі. Порожні або зіпсовані бюлетені зараховуються на користь неповнолітнього. Якщо неповнолітнього визнають винним, суд абсолютною більшістю голосів (щонайменше 5 голосів) приймає рішення про міру покарання. Однак максимальна міра покарання має бути призначена більшістю у 6 голосів. Апеляційна скарга на рішення суду присяжних у справах неповнолітніх подається до канцелярії суду присяжних, який ухвалив рішення, протягом 10 календарних днів із дня ухвалення рішення. Особливості апеляційного розгляду справи щодо неповнолітніх:

- 1) кількість присяжних складає 9 чоловік;
- 2) мінімальна кількість голосів, необхідна для прийняття несприятливого для обвинуваченого рішення щодо його винуватості, збільшена до 8;
- 3) мінімальна кількість голосів, необхідна для ухвалення вироку, збільшена до 7 (або до 8, якщо вирок передбачає максимальну міру покарання). Після апеляції можна подати касаційну скаргу. Касаційна скарга подається обвинуваченим або його законним представником у разі неправильного застосування норми закону чи допущення процесуальної помилки до канцелярії відповідного апеляційного суду присяжних протягом 5 робочих днів із моменту винесення рішення⁸⁶.

Деякі злочини, пов'язані з тероризмом, військовими злочинами або незаконним обігом наркотиків, розглядаються спеціалізованим судом присяжних. У таких випадках присяжних замінюють професійні судді⁸⁷. Кількість суддів, що входять до складу цього суду, була змінена Законом Франції про громадську безпеку № 2017-258 від 28 лютого 2017 року⁸⁸ шляхом уточнення статті 698-6 КПК Франції, яким зменшено кількість засідателів із шести до чотирьох у першій інстанції та з восьми до шести в апеляційній

⁸⁴ Procès devant la cour d'assises ou la cour criminelle. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1487>

⁸⁵ Cour d'assises des mineurs. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1486>

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ La cour d'assises. URL: <https://www.cours-appel.justice.fr/noumea/la-cour-dassises>

⁸⁸ Loi № 2017-258 du 28 février 2017 relative à la sécurité publique. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000034104023/>

інстанції. У пояснювальній записці до законопроекту про склад суду присяжних⁸⁹ такі зміни обґрунтовані можливістю збільшення кількості справ, пов'язаних із тероризмом, переданих на розгляд спеціалізованому суду присяжних, з огляду на політику кримінального переслідування, прийняту прокуратурою Парижа.

У **Бельгії** юрисдикція суду присяжних поширюється на справи щодо особливо тяжких злочинів, такі як: вбивство або замах на вбивство, захоплення заручників зі смертельними наслідками, тяжкі злочини проти моралі тощо. Суд присяжних у Бельгії не є постійним, його склад ніколи не буває однаковим двічі та змінюється для кожного судового процесу⁹⁰. До законодавства, що регулює діяльність суду присяжних у Бельгії, належить Судовий кодекс Бельгії⁹¹ і Кримінальний процесуальний кодекс Бельгії⁹².

Суд присяжних складається з головуючого, двох засідателів та присяжних у складі 12 громадян, які обираються шляхом жеребкування. Головує під час судового засідання головуючий. Список кандидатів у присяжні складається кожні чотири роки. До цього списку включаються громадяни, які: 1) внесені до виборчого реєстру; 2) користуються громадянськими та політичними правами; 3) досягли 28 років (але до 65 років); 4) володіють мовою, якою ведеться судовий розгляд; 5) не були засуджені до ув'язнення на термін більше чотирьох місяців або до трудових робіт на термін більше 60 годин. Варто зауважити, що політичні представники, судді та вищі посадові особи також не можуть бути присяжними в суді присяжних⁹³.

Присяжні вирішують питання щодо винуватості обвинуваченого. Після судового розгляду і заключного слова прокурора присяжні відповідають на питання головуючого. Вони можуть відповідати тільки «так» або «ні». Рішення присяжних приймається більшістю голосів. «Рівність голосів» означає, що «так» відповіло стільки ж присяжних, скільки відповіло «ні». У такому випадку суд приймає рішення на користь обвинуваченого і виносить виправдувальний вирок. Якщо обвинуваченого визнано винним, присяжні та професійні судді разом призначають вирок абсолютною більшістю голосів⁹⁴.

Як правило, рішення суду присяжних не може бути оскаржене в апеляційному порядку. Однак засуджений, цивільна сторона та прокурор можуть подати скаргу до Касаційного суду. Якщо обвинувальний вирок скасовується Касаційним судом, справа повертається до іншого суду присяжних, який повинен винести нове рішення⁹⁵.

У контексті цивільних справ варто зазначити, що в Бельгії справи, які підпадають під юрисдикцію трудових трибуналів, можуть розглядатися головуючим професійним суддею і двома народними засідателями. Відповідно трудові трибунали уповноважені розглядати справи, що стосуються соціального

⁸⁹ Proposition de loi relative à la composition de la cour d' assises de l' article 698-6 du code de procédure pénale. URL: <https://www.senat.fr/leg/pp16-086.html>

⁹⁰ Cour d'assises. URL: <https://www.rechtbanken-tribunaux.be/fr/le-systeme-judiciaire-belge/cour-dassises>

⁹¹ Code Judiciaire. URL: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1967101002&table_name=loi

⁹² Code d'Instruction Criminelle. URL: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1808120930&table_name=loi

⁹³ Que faire en tant que membre du jury. URL: <https://www.om-mp.be/fr/que-faire/membre-jury>

⁹⁴ Там само.

⁹⁵ La Justice en Belgique. URL: https://biblio.helmo.be/opac_css/doc_num.php?explnum_id=7625

забезпечення (пенсії, питання безробіття тощо), трудових спорів та нещасних випадків на виробництві. Господарські справи розглядаються судом у складі одного професійного судді та двох народних засідателів⁹⁶. Участь народних засідателів у таких справах передбачена Судовим кодексом Бельгії.

Діяльність суду присяжних в **Австрії** врегульована Кримінальним процесуальним кодексом Австрії⁹⁷ і Законом Австрії про присяжних та народних засідателів 1990 року (далі – Закон про присяжних)⁹⁸. Відповідно до пункту другого § 1 Закону про присяжних присяжними можуть бути громадяни Австрії, віком від 25 років (проте до 65 років) на початок першого року, в якому вони мають виконувати свої обов'язки. До осіб, які не можуть бути присяжними, належать особи: 1) які через свій фізичний або психічний стан не в змозі виконувати обов'язки за посадою; 2) які не розуміють мову судочинства (німецьку мову) достатньою мірою, щоб мати змогу належним чином брати участь у судовому засіданні; 3) які мають судимості, що стосуються, зокрема, кримінальних правопорушень, за які передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк понад три місяці, що були вчинені особою після досягнення нею 21 року; 4) проти яких відкрито кримінальне провадження за вчинення злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 6 місяців⁹⁹.

Процес відбору присяжних здійснюється шляхом жеребкування, зокрема, мери обирають людей, які включені до реєстру виборців їх муніципалітетів, після чого створюється список обраних осіб. Ці списки дійсні протягом двох років¹⁰⁰. Жеребкування повинно проводитися таким чином, щоб вибір кожної відповідної особи був можливим із приблизно рівною ймовірністю (за допомогою автоматизованої програми обробки даних або в інший спосіб, що виключає свавільний вплив) (пункт перший § 5 Закону про присяжних).

Списки народних засідателів і присяжних складають голови регіональних судів під час відкритого засідання. Відібрані таким чином особи, як правило, зобов'язані відпрацювати (максимум) п'ять судових днів протягом кожного з двох років. Однак, якщо основне слухання триває довше, діяльність народного засідателя чи присяжного має бути продовжена до кінця основного слухання. Для осіб, які можуть бути народними засідателями або присяжними у кримінальних справах неповнолітніх, передбачений спеціальний процес відбору: вони повинні працювати за певною професією, а саме вчителем, вихователем у державних або приватних установах, що займаються питаннями соціального захисту молоді чи опіки над молоддю. Кандидатури подаються управліннями

⁹⁶ Ordinary courts – introduction. URL: https://e-justice.europa.eu/18/EN/national_ordinary_courts?BELGIUM&member=1

⁹⁷ Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafprozeßordnung 1975. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326>

⁹⁸ Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Geschworenen- und Schöffengesetz 1990. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002954>

⁹⁹ Wie funktioniert die Bestellung? URL: <https://www.justiz.gv.at/justiz/laiengerichtsbarkeit/wie-funktioniert-die-bestellung.b48.de.html>

¹⁰⁰ Там само.

освіти та членами урядів земель, які займаються питаннями соціального захисту молоді, і вносяться до окремого щорічного списку¹⁰¹.

В Австрії до складу суду присяжних входять три професійні судді, включаючи головуючого («суд присяжних»), і вісім присяжних, включаючи старшину («лава присяжних»). Присяжні залучаються до розгляду особливо тяжких злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти років до довічного ув'язнення, а також справ про деякі незначні політичні правопорушення. Присяжні приймають рішення про винуватість одноосібно – вирішують, чи є підсудний винним або невинним, і, у випадку обвинувального вироку, погоджують із професійними суддями вид і розмір покарання. Під час вирішення питання щодо винуватості присяжним у письмовій формі задають питання по справі, які готуються професійними суддями, і на які необхідно відповісти «так» або «ні» в алфавітному порядку. Розрізняють основні, умовні та додаткові питання. Єдиним головним питанням, що завжди ставиться, є питання про винуватість підсудного у вчиненні злочину, в якому його звинувачують¹⁰².

Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало п'ять із восьми присяжних. У разі рівного розподілу голосів застосовується рішення, що є більш сприятливим для підсудного. У випадку виникнення під час обговорення або голосування присяжних щодо вироку будь-яких невизначеностей, які не можуть бути вирішені професійними суддями, присяжні можуть домовитися про повторне слухання справи. Якщо суд присяжних вважає, що вирок є нечітким, неповним або суперечливим, він може розпорядитися щодо внесення присяжними виправлення (процедура моніторингу). Вирок з основного питання буде призупинено, якщо, на думку трьох професійних суддів, він є одностороннім помилковим. Таким чином, справа має бути повторно розглянута іншим складом присяжних. У разі винесення такого самого вироку іншим складом присяжних, вирок є остаточним. За рідкісними винятками, рішення присяжних щодо винуватості особи є остаточним і оскарженню не підлягає. Рішення може бути оскаржене лише через процесуальні помилки чи розмір призначеного покарання та/або через суперечки приватно-правового характеру¹⁰³.

Рішення, винесені судами за участю присяжних або колегіями, які складаються з професійних суддів і народних засідателів, можуть бути оскаржені до Верховного Суду, за виключенням оскарження лише вироку. В останньому випадку судом апеляційної інстанції є відповідний Вищий Регіональний Суд¹⁰⁴.

У розгляді трудових, соціальних та господарських спорів в Австрії беруть участь народні засідателі¹⁰⁵. Зокрема, згідно з положеннями Закону про трудовий

¹⁰¹ Wie funktioniert die Bestellung? URL: https://www.justiz.gv.at/justiz/laiengerichtsbarkeit/wie-funktioniert-die-bestellung_b48.de.html

¹⁰² Geschworene. URL: https://www.oesterreich.gv.at/themen/gesetze_und_recht/strafrecht/6/Seite.2460907.html

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ The Austrian Judicial System. URL: https://www.justiz.gv.at/file/8ab4ac8322985dd501229d51f74800f7.de.0/cover_und%20text_the%20austrian%20judicial%20system_neu.pdf?forcedownload=true

¹⁰⁵ THE AUSTRIAN JUDICIAL SYSTEM. URL: https://svrh.ch/wp-content/uploads/2019/04/UEMC-AT-Judicial_System-2009.pdf

і соціальний суд¹⁰⁶ розгляд трудових і соціальних справ у регіональних судах здійснюється головуючим суддею та двома народними засідателями, а у Вищих Регіональних Судах і Верховному Суді – трьома суддями і двома народними засідателями (у передбачених законом випадках така кількість збільшена до семи суддів і чотирьох народних засідателів). Питання участі народних засідателів у господарських спорах врегульована Законом про здійснення юрисдикції судами в цивільних справах¹⁰⁷.

Данія. У Данії суди залучають присяжних у справах, в яких сторона обвинувачення вимагає для підсудного покарання у вигляді позбавлення волі на строк від чотирьох років або більше, а також у вигляді взяття під варту чи тримання під вартою (наприклад, справи про вбивство, тяжке насильство або пограбування)¹⁰⁸. До складу міського суду присяжних входять три судді та шість присяжних. Окружний суд присяжних складається з трьох суддів і дев'яťох присяжних¹⁰⁹.

Діяльність суду присяжних в Данії врегульована Законом про відправлення правосуддя 2017 року (далі – Закон 2017 року)¹¹⁰. Відповідно до положень Закону 2017 року до кожного окружного суду присяжних обирається певна кількість осіб, які вважаються придатними для виконання обов'язків присяжних або суддів, строком на 4 роки, починаючи з 1 січня. Такі особи включаються до основних списків. Для кожного окружного суду формується список присяжних і суддів шляхом жеребкування із числа осіб, включених до основних списків. У такий самий спосіб формується список присяжних і суддів у кожному місцевому суді, що входить до округу відповідного окружного суду. Також згідно із Законом 2017 року присяжними та суддями в Данії не можуть бути: 1) міністри; 2) працівники структурних підрозділів міністерств і особи, що займають керівні посади у підвідомчих структурним підрозділам органах; 3) працівники судів, поліції, прокуратури, пенітенціарної служби та інших органів, підпорядкованих Міністерству юстиції; 4) адвокати (юристи) і помічники адвокатів (юристів); 5) священики національної церкви та інших релігійних громад.

Щоб стати присяжним, особа повинна бути молодше 80 років і мати право голосу на виборах до Фолькетингу (парламенту Данії). Певні категорії осіб можуть просити про звільнення від обов'язків присяжного (наприклад, лікарі, члени парламенту Данії і особи, які досягли шестидесятирічного віку). Також особа не може бути присяжним, якщо через психічні чи фізичні вади або незнання данської мови нездатна належним чином виконувати обов'язки присяжного¹¹¹.

¹⁰⁶ Arbeits- und Sozialgerichtsgesetz. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000813&ShowPrintPreview=True>

¹⁰⁷ Jurisdiktionsnorm. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001697>

¹⁰⁸ The courts of justice. URL: <https://www.thedanishparliament.dk/en/democracy/the-courts-of-justice#11AA6EE5F93B4BD7BF7810EA8108BA8E>

¹⁰⁹ Nævningesager. URL: <https://domstol.dk/alle-emner/straffesag/naevningesager/>

¹¹⁰ Retsplejeloven. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2022/1655>

¹¹¹ Dommer i dag. URL: <https://dommeridag.dk/fakta-om-danmarks-domstole/domsmaend-og-naevninger/>

У підсудного є можливість обрати розгляд справи суддею замість суду присяжних. Кожен суддя і кожен присяжний має один голос. Присяжні завжди голосують першими. Головуючий суддя просить кожного присяжного віддати свій голос у тому порядку, в якому вони були обрані. Головуючий суддя голосує останнім. У міському суді за рішення про визнання підсудного винним повинні проголосувати принаймні чотири присяжні та двоє суддів. В окружному суді таке рішення має бути ухвалене кількістю щонайменше у шість голосів зі сторони присяжних і двох голосів зі сторони суддів. Відповідне рішення має містити причину щодо досягнутого результату, а за відсутності згоди також має бути викладена думка меншості. Якщо присяжні та судді дійшли висновку щодо невинуватості підсудного, суд негайно виносить виправдувальний вирок. Якщо підсудного визнають винним, судовий розгляд продовжується в залі суду, де прокурор і сторона захисту висловлюють свою думку щодо покарання або іншої санкції, яка має бути призначена підсудному. Після цього присяжні і судді знову зустрічаються в кімнаті за межами судової зали для вирішення питання щодо виду покарання, яке має бути застосоване до підсудного. Рішення приймається присяжними і суддями спільно. Під час голосування щодо покарання та санкцій судді володіють стількома голосами, скільки і присяжні. Голосування в міському суді відбувається таким чином: спочатку голосують двоє присяжних, потім суддя. В окружному суді троє присяжних і суддя голосують по черзі. Якщо під час винесення вироку голоси розділяються порівну, застосовується той результат, який є кращим для підсудного¹¹².

Рішення міського суду може бути оскаржене в окружному суді. Якщо апеляційна скарга містить питання про винуватість або невинуватість підсудного, у розгляді справи беруть участь присяжні. Після того, як міський суд і окружний суд розглянули справу, вона, як правило, не підлягає повторному розгляду. Таким чином, рішення окружного суду є остаточним. Верховний суд розглядає кримінальні справи тільки в тому випадку, якщо на прохання засудженого або прокурора Апеляційна колегія надала дозвіл на оскарження рішення окружного суду до Верховного суду. Верховний суд не може вирішувати питання щодо винуватості чи невинуватості особи, а лише щодо характеру і тривалості покарання¹¹³. До складу Верховного Суду входить 18 суддів¹¹⁴.

Також важливо зазначити, що в цивільних справах у першій і другій інстанціях розглядати справу можуть народні засідателі¹¹⁵, діяльність яких врегульована Законом 2017 року, згідно з ним під час основного засідання у розгляді справи беруть участь два народні засідателі. Суд може викликати чотирьох народних засідателів замість двох, якщо цього вимагає характер справи. До категорій справ, що розглядаються в рамках цивільного провадження в Данії, належать справи щодо трудових спорів¹¹⁶.

¹¹² Nævningesager. URL: <https://domstol.dk/alle-omner/straffesag/naevningesager/>

¹¹³ Там само.

¹¹⁴ Om Højesteret. URL: <https://domstol.dk/hojesteret/om-hojesteret/>

¹¹⁵ Prosecutors. URL: https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-dk-en.do?member=1

¹¹⁶ Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries. URL: <https://opo.iisj.net/index.php/osls/article/download/548/865/0>

Питання діяльності суду присяжних в **Ірландії** врегульовано Законом про присяжних 1976 року (надалі – Закон 1976 року)¹¹⁷. Згідно із Законом 1976 року присяжним в Ірландії може бути кожний громадянин віком від вісімнадцяти до сімдесяти років, внесений до виборчого реєстру.

У малозначних справах, наприклад, про тілесні ушкодження або порушення правил дорожнього руху суддя приймає рішення одноосібно. Проте, справи про тяжкі кримінальні злочини, а також деякі цивільні справи розглядаються суддею та присяжними¹¹⁸. Важливо відзначити, що єдиною поширеною категорією цивільних справ, що розглядаються присяжними в Ірландії, є *позови про наклеп і незаконне позбавлення волі*¹¹⁹. Право на розгляд цивільних справ судом присяжних у Високому суді та Окружному суді передбачено розділом 94 Закону про суди 1924 року¹²⁰.

В Ірландії присяжні вирішують питання щодо фактичних обставин справи, а суд вирішує питання права та консультує присяжних.

До осіб, які не мають права бути присяжними, відносяться:

1) судді; 2) особи, які працюють у сфері правосуддя; 3) Генеральний прокурор; 4) практикуючі адвокати; 5) стажери адвокатів та інші особи, що здійснюють юридичну діяльність у адвокатів; 6) Президент та пов'язані з ним особи; 7) співробітники поліції Ірландії; 8) співробітники пенітенціарних установ; 9) військовослужбовці Збройних сил; 10) співробітники органів пробації; 11) військовослужбовці запасу Збройних сил; 12) особи, які не вміють читати або мають стійкі порушення, що унеможливають виконання ними обов'язків присяжного; 13) особи, які страждають психічним або фізичним захворюванням і перебувають в лікарні чи подібному закладі або регулярно відвідують лікаря.

Особи, викликані в якості присяжних, повинні з'явитися до суду в перший день формування колегії присяжних. Секретар суду випадковим чином вибирає імена присяжних для конкретної справи. Особа, ім'я якої було назване, підходить до ложі присяжних. Для судового розгляду справи повинно бути залучено 12 присяжних, але зазвичай викликають більшу кількість осіб. Це означає, що особа може бути не обраною присяжним у конкретний день, проте зобов'язана приходити до суду щоразу, незалежно від того, чи буде вона приведена до присяги, чи ні, якщо суд не вирішить інше, з метою готовності присягти в іншій справі¹²¹.

Вирок суду присяжних у кримінальному провадженні повинен бути таким, щоб із щонайменше одинадцяти присяжних десять дійшли єдиної думки. Суд не приймає обвинувальний вирок, якщо головуючий не заявив у відкритому судовому засіданні, що вирок ухвалено одногосно або зазначеною вище більшістю голосів. Винесення вироку десятьма з одинадцяти або десятьма із дванадцяти присяжних не приймається судом, якщо суд не встановить, що присяжні мали стільки часу для обговорення, скільки суд вважає розумним,

¹¹⁷ Juries Act, 1976. URL: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1976/act/4/enacted/en/html>

¹¹⁸ What the Courts Do. URL: <https://www.courts.ie/what-courts-do>

¹¹⁹ A Guide to Litigation in Ireland. URL: https://www.mccannfitzgerald.com/uploads/Litigation_in_Ireland_-_An_Overview.pdf

¹²⁰ The Courts of Justice Act, 1924. URL: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1924/act/10/enacted/en/html>

¹²¹ What happens on the day I go to court? URL: <https://www.courts.ie/what-happens-day-i-go-court>

беручи до уваги характер і складність справи (щонайменше дві години на обговорення)¹²². Якщо присяжні визнають обвинуваченого винним, то покарання призначає суд¹²³.

Обвинувачений може оскаржити вирок. Якщо судовий розгляд відбувся у місцевому суді, обвинувачений має право оскаржити обвинувальний вирок або рішення до Окружного суду. У такому випадку справа розглядається повторно. У разі, якщо справа була на розгляді в Окружному суді, Центральному кримінальному суді або Спеціальному кримінальному суді, обвинувачений може оскаржити обвинувальний вирок або рішення до Апеляційного суду, в якому апеляційна скарга розглядається трьома суддями, а замість повторного заслуховування доказів судді зачитують стенограму першого судового розгляду¹²⁴.

Окружний суд розглядає апеляційні скарги без участі присяжних. Рішення окружного суду є остаточним і не підлягає подальшому оскарженню, але може бути предметом судового перегляду¹²⁵, що є механізмом, за допомогою якого можна подати заяву до Високого суду з метою оскарження процесу прийняття рішення адміністративними органами та судами нижчих інстанцій¹²⁶.

Рішення Апеляційного суду може бути оскаржене до Верховного Суду лише за умови, якщо рішення стосується питання, що має загальносуспільне значення, або подання апеляції необхідне в інтересах правосуддя. За виняткових обставин Верховний Суд може також розглянути апеляцію безпосередньо від Високого суду. До заяви про надання дозволу на апеляційне оскарження у Верховному суді від Високого суду застосовуються ті ж вимоги, що й до заяви від Апеляційного суду – рішення має стосуватися питання, що має загальносуспільне значення, або подання такої апеляційної скарги необхідне в інтересах правосуддя¹²⁷.

На Мальті суд присяжних діє в рамках діяльності Кримінального суду. Присяжними можуть бути особи, які: досягли 21-річного віку; є резидентами і громадянами Мальти; володіють на достатньому рівні мальтійською мовою, а у випадку розгляду справ щодо англomовних осіб – англійською мовою; мають добру репутацію; є компетентними для виконання обов'язків присяжного¹²⁸. Діяльність суду присяжних на Мальті врегульована кримінальним процесуальним законодавством Книги другої Кримінального кодексу Мальти (далі – КК Мальти)¹²⁹. Суд присяжних у цивільних справах на Мальті відсутній. Також не передбачено участі народних засідателів у розгляді таких справ¹³⁰.

Суддя засідає в Кримінальному суді одноосібно для розгляду попередніх клопотань і клопотань щодо допустимості доказів; але для визначення винуватості чи невинуватості обвинуваченого розгляд справи відбувається за участі судді і дев'яти присяжних. Під час розгляду справи судом присяжних

¹²² Juries – Irish Legal Blog. URL: <https://legalblog.ie/juries/>

¹²³ Sentencing & Appeals. URL: <https://www.dppireland.ie/criminal-justice-system/sentencing-and-appeals/>

¹²⁴ Там само.

¹²⁵ Appeals. URL: <https://legalblog.ie/appeals/>

¹²⁶ Judicial Review. URL: <https://www.courts.ie/judicial-review>

¹²⁷ Court of Appeal. URL: <https://www.citizensinformation.ie/en/justice/courts-system/court-of-appeal/>

¹²⁸ Jurors. URL: <https://judiciary.mt/en/jurors/>

¹²⁹ Criminal code. URL: <https://legislation.mt/eli/cap/9/eng>

¹³⁰ Civil Lay Judges: A Global Overview. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4179703

суддя вирішує всі питання права, включаючи такі, як допустимість і належність доказів та запитань, а також всі питання, пов'язані з проведенням слухання; проте рішення про винуватість або невинуватість обвинуваченого приймається присяжними. Однією з найбільш важливих функцій судді в суді присяжних є підбиття підсумків, коли суддя звертається до присяжних, пояснюючи їм склад злочину, в якому обвинувачується особа, і підсумовує докази таким чином, щоб дати можливість присяжним визначити, чи переконані вони поза розумним сумнівом у винуватості особи. Присяжні обговорюють вирок без присутності судді. Присяжні можуть винести як одноголосний, так і кваліфікований вирок. Кваліфікований вирок на користь або проти обвинуваченого повинен бути винесений щонайменше шістьма голосами. Однак існують деякі питання, зокрема, визначення того, чи був обвинувачений осудним під час вчинення злочину, де закон допускає ухвалення вироку простою більшістю у п'ять голосів. Присяжні не мотивують свій вирок. У випадку винесення присяжними обвинувального вироку, суддя проголошує рішення за відсутності присяжних. За винятком випадків, коли покарання, передбачене законом за злочин, в якому обвинувачується особа, передбачає довічне ув'язнення, обвинувачений може обрати розгляд справи суддею одноособово, без участі присяжних. До такої можливості вдаються дуже рідко¹³¹.

Комісар поліції або його представник, старший магістрат, генеральний прокурор або його представник, президент Палати адвокатів і президент Палати прокурорів двічі на рік беруть участь у засіданні, скликаному Директором Кримінальних судів і трибуналів, на якому здійснюється складення списків осіб для участі в судовому процесі, де в одному списку зазначені мальтійськомовні особи, а в іншому – англійськомовні. Списки публікуються в Офіційному віснику Мальти в серпні кожного року (стаття 605 КК Мальти).

Із таких списків щомісяця шляхом жеребкування у відкритому судовому засіданні складаються короткі списки. Короткі списки зазвичай містять загалом від ста до двохсот імен присяжних і старшин присяжних, залежно від кількості запланованих судових засідань за участю присяжних на певний місяць. У день судового розгляду визначаються імена одного старшини присяжних і восьми присяжних шляхом жеребкування у відкритому судовому засіданні в присутності обвинуваченого та його захисника, а також у присутності прокурора. Зазвичай шляхом жеребкування визначається також кількість додаткових присяжних – від трьох до п'яти осіб. Додаткові присяжні не беруть участі в обговоренні питання щодо винуватості або невинуватості обвинуваченого, проте стежать за ходом судового розгляду. Якщо з якихось причин старшина присяжних або присяжний не може продовжувати виконувати свої обов'язки, його місце займає один із додаткових присяжних. Під час жеребкування в день судового засідання обвинувачений і сторона обвинувачення можуть заявити відвід присяжним. Як обвинувачений, так і сторона обвинувачення мають право заявити по три імперативні відводи (тобто відводи без зазначення причин); кількість відводів з обґрунтуванням причин необмежена. Особа, яка вважає, що вона має поважну причину бути звільненою від виконання обов'язків присяжного на певний місяць, або вважає, що її слід

¹³¹ Criminal Court. URL: <https://judiciary.mt/en/criminal-court/>

викреслити із загальних списків, може звернутися до суду, надавши, за необхідності, підтверджуючі документи. Після того, як склад присяжних для конкретного судового процесу сформовано, присяжні, включаючи додаткових присяжних, якщо такі є, перед початком судового розгляду складають присягу¹³².

Присяжними не можуть бути: особи, позбавлені правоздатності і дієздатності; не відновлені в правах банкрути; особи, які через будь-які фізичні або психічні вади вважаються непридатними для виконання обов'язків присяжного; особи, які перебувають під слідством за злочин, до завершення судового процесу (стаття 603 КК Мальти).

Від виконання обов'язків присяжного звільняються: члени Палати представників, мери та виконавчі секретарі місцевих рад, судді, почесні консули, священнослужителі, військовослужбовці Збройних Сил Мальти, особи, які обіймають посаду Голови Урядового департаменту та їхні заступники, магістрати, секретарі судів, співробітники виконавчої поліції, професори і штатні викладачі університету, директори та вчителі середніх, початкових і технічних шкіл, дільничні медичні працівники, медичні інспектори, Головний співробітник служби пробації і співробітники служби пробації, а також будь-які інші особи, які можуть бути визначені наказом Міністра юстиції, опублікованому в Офіційному віснику Мальти. Також законодавчо визначено категорії осіб, яких суд може звільнити від виконання обов'язків присяжних (стаття 604 КК Мальти).

Засуджений має право подати апеляційну скаргу до Апеляційного кримінального суду щодо оскарження вироку (у всіх випадках) або призначеного покарання, за винятком, коли покарання встановлене законом¹³³. Апеляційний кримінальний суд є останньою інстанцією в кримінальних справах. До складу Апеляційного кримінального суду входять троє суддів¹³⁴.

Діяльність суду присяжних у **Португалії** врегульована Законом про організацію судоустрою¹³⁵ та Кримінальним процесуальним кодексом Португалії (далі – КПК Португалії)¹³⁶. Суд присяжних рідко розглядає кримінальні справи в Португалії. Якщо за вчинення злочину передбачено максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад вісім років, прокурор, потерпілий або обвинувачений можуть вимагати розгляду справи судом присяжних. Проте, суд присяжних не розглядає справи, пов'язані з тероризмом або серйозною організованою злочинністю. Суд присяжних складається з трьох суддів і чотирьох присяжних, які є громадянами Португалії у віці від 18 до 65 років і зареєстровані як виборці¹³⁷. Також до складу суду присяжних у Португалії входять чотири запасних присяжних. До повноважень суду присяжних, окрім винесення рішення про винуватість чи невинуватість підсудного, також належать правові питання та визначення конкретного покарання, що підлягає призначенню. Також для того, щоб бути присяжним,

¹³² Jurors. URL: <https://judiciary.mt/en/jurors/>

¹³³ The Court of Criminal Appeal. URL: <https://courts.gov.mt/the-courts/court-of-criminal-appeal/>

¹³⁴ Court of Criminal Appeal. URL: <https://judiciary.mt/en/court-of-criminal-appeal/>

¹³⁵ Lei da Organização do Sistema Judiciário. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/lei/2013-34581275>

¹³⁶ Código de Processo Penal. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/decreto-lei/1987-34570075>

¹³⁷ Criminal proceeding and defence rights in portugal. URL: <https://www.fairtrials.org/app/uploads/2022/01/Portugal-2017.pdf>

особа: повинна мати обов'язкову освіту; не може страждати на хворобу або ваду, що перешкоджає виконанню обов'язків присяжного; повинна володіти повним обсягом громадянських і політичних прав; не може бути ув'язненою, затриманою або засудженою до позбавлення волі. Існують також обмеження через професію або родинні зв'язки, які не дозволяють широкому колу осіб виконувати роль присяжних. Наприклад, не можуть бути присяжними судді, адвокати, працівники суду, викладачі права, поліцейські, військовослужбовці, депутати або міністри¹³⁸.

Процес відбору присяжних складається з кількох етапів. Спочатку з виборчих списків округів, які входять до юрисдикції суду, випадковим чином обираються 100 громадян, кожному з яких надсилається анкета. На основі відповідей виключається значна кількість потенційних присяжних через професію, вік чи інші обставини. Із тих, хто залишився, вибирають вісімнадцять осіб, які повинні з'явитися на судове засідання для вибору присяжних, де голова присяжних їх опитує та перевіряє наявність перешкод або неспроможностей для виконання обов'язків присяжного. Прокуратура і підсудний можуть заявити відвід двом присяжним без надання будь-яких обґрунтувань. Присяжні та запасні присяжні обираються під час судового засідання і користуються статусом, у багатьох відношеннях подібним до статусу суддів, протягом усього судового процесу¹³⁹.

Присяжні голосують першими, у порядку зростання їхнього віку. Рішення приймається простою більшістю голосів (стаття 365 КПК Португалії). Засуджений має право на апеляційне оскарження обвинувального вироку або покарання в Апеляційному суді¹⁴⁰. У Верховному суді оскаржуються рішення Апеляційного суду¹⁴¹.

У цивільному судочинстві участь у розгляді справ з питань опіки над неповнолітніми¹⁴², трудових спорів, а також спорів у сфері оренди беруть народні засідателі, діяльність яких врегульована Законом про народних засідателів¹⁴³.

В Іспанії суд у складі 1 професійного судді та 9 присяжних розглядає окремі категорії справ, зокрема, злочини, вчинені державними службовцями під час виконання ними державних обов'язків, проти довкілля, проти особистості: вбивство, батьковбивство, за розкрадання державних коштів. Присяжним може бути громадянин Іспанії, що досяг 18-річного віку, має політичні права, зареєстрований в будь-якому з районів міста провінції, де був скоєний злочин, має фізичну та розумову здатність виконувати обов'язки. При цьому засуджені за злочини, затримані та тимчасово ув'язнені не можуть виконувати цей громадянський обов'язок. Присяжними в Іспанії не можуть бути громадяни старше 65 років, або які виконували обов'язки присяжного протягом останніх

¹³⁸ O tribunal de júri. URL: <https://smmp.pt/smmp-na-imprensa/o-tribunal-de-juri/>

¹³⁹ Там само.

¹⁴⁰ Criminal proceeding and defence rights in Portugal. URL: <https://www.fairtrials.org/app/uploads/2022/01/Portugal-2017.pdf>

¹⁴¹ Judicial. URL: <https://tribunais.org.pt/Os-Tribunais/Judicial>

¹⁴² JUÍZES SOCIAIS NOS TRIBUNAIS DE FAMÍLIA E MENORES. URL: <https://comarcas.tribunais.org.pt/comarcas/pdf2/lisboa/pdf/guia%20juizes%20sociais.pdf>

¹⁴³ Regime de Recrutamento e Funções dos Juízes Sociais - Decreto-Lei n.º 156/78, de 30 de junho. URL: https://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=2676&tabela=leis

4 років, або проживають за кордоном, або на момент виклику несуть професійну військову службу, чи за сімейними обставинами, або в разі виконання важливої роботи загального інтересу (коли заміна працівника може спричинити серйозні збитки)¹⁴⁴.

У невеликих громадах Іспанії, де відсутні кримінальні й цивільні суди, діють *мирові суди*¹⁴⁵, які відповідно до статті 100 Закону про судову владу¹⁴⁶ уповноважені розглядати кримінальні та цивільні справи. Мирові судді призначаються строком на чотири роки Урядовою палатою відповідного Високого суду із числа осіб, обраних відповідною міською радою (стаття 101 Закону про судову владу). Мирові суди здійснюють розгляд позовних проваджень, де сума позову не перевищує дев'яносто доларів¹⁴⁷.

У Китаї ідея мирових суддів виникла ще за часів пізньої династії Цин. Засідателі (lay judges) стали частиною правової системи КНР під впливом соціалістичного права колишнього Радянського Союзу. Вважається, що запровадження в Китаї інституту непрофесійних суддів, яких називають засідателями, має на меті створити більшу прозорість і, таким чином, боротися з корупцією та підвищити якість процесу прийняття рішень. Додаткові цілі включають в себе освіту громадян у сфері права та створення більшої довіри до судової влади та правової системи. Оскільки в Китаї немає окремих спеціалізованих судів, а правосуддя в цивільних, адміністративних і кримінальних справах здійснюється народними судами, засідателі можуть розглядати кримінальні, цивільні та адміністративні справи. Обвинувачені у кримінальному провадженні, позивачі в адміністративному провадженні та сторони в цивільному процесі можуть клопотати про розгляд їхніх справ за участю засідателів у першій інстанції. Кримінальні провадження в суді першої та апеляційної інстанцій розглядаються колегіально у складі одного судді та двох народних засідателів або двох суддів і одного народного засідателя. Крім того, якщо справа має «серйозний вплив на суспільство» (презюмується у кримінальному провадженні, якщо можливим результатом є вирок у вигляді позбавлення волі на строк понад десять років, довічного ув'язнення або смертної кари), вона розглядається великою колегією (large panel) у складі 3-х суддів і 4-х засідателів¹⁴⁸.

Згідно зі статтею 40 Цивільного процесуального кодексу Китаю (далі – ЦПК Китаю)¹⁴⁹ цивільні справи, що підлягають розгляду у спрощеному порядку, розглядаються суддею одноособово. Відповідно до статті 142 ЦПК Китаю до цивільних справ, що підлягають розгляду у спрощеному порядку, належать такі, де факти очевидні, права й обов'язки зрозумілі, а суперечки малозначущі за

¹⁴⁴ The Jury in Spain. URL: https://www.spainlawyer.com/free_legal_guide/the-jury-in-spain/#:~:text=The%20jury%20is%20composed%20of,to%20perform%20this%20public%20duty.

¹⁴⁵ Spanish Courts and Arbitrars. URL: https://www.spainlawyer.com/free_legal_guide/spanish-courts-and-arbitrars/

¹⁴⁶ Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12666>

¹⁴⁷ Juzgado de Paz. URL: <https://www.conceptosjuridicos.com/juzgado-de-paz/>

¹⁴⁸ Research study – jury trials, plea bargaining, and restorative justice – International experience and recommendations for VietNam, 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-02/Jury%20Trial_ENG_FINAL.pdf

¹⁴⁹ Civil Procedure Law of the People's Republic of China. URL: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/12/content_1383880.htm

характером. Таким чином, складні цивільні справи будуть розглядатися за участю народних засідателів.

Для **Німеччини** характерним є розгляд кримінальних справ колегією за участю одного професійного судді та 2-х засідателів (непрофесійних суддів – Lay Assessors). У деяких дуже серйозних справах, наприклад, справах, пов'язаних зі смертю жертви, суд складається з трьох професійних суддів і двох народних засідателів. Усі важливі процесуальні питання під час судового розгляду вирішує весь суд, судді та засідателі, а не лише головуючий суддя. Протягом усього процесу прийняття рішень засідателі мають такі ж права, як і професійні судді. Для вирішення процесуальних питань необхідна лише проста більшість голосів, засідателі не можуть переважати своїх колег-суддів. Це ще більше стосується рішень щодо вироку та покарання, де необхідна більшість у дві третини голосів. Таким чином, непрофесійні судді можуть запобігти винесенню будь-якого рішення на шкоду (або на користь) обвинуваченого¹⁵⁰. Засідателі обираються через процес подання пропозицій та відбору, в якому мають перевагу місцеві парламенти та місцеві органи влади¹⁵¹. Ці органи складають список потенційних засідателів, який складається з удвічі більшої кількості засідателів, ніж фактична потреба. Потім комісія, що складається з одного професійного судді, одного адміністративного працівника та десяти довірених осіб, призначених державною адміністрацією, обирає засідателів зі списку. Засідателі призначаються до різних судів шляхом випадкового відбору строком на 12 днів¹⁵².

Справи про господарські та трудові спори у першій і другій інстанціях розглядаються одним професійним суддею та двома народними засідателями. Розгляд справи щодо трудових спорів під час касаційного провадження здійснюється трьома професійними суддями і двома народними засідателями у Федеральному трудовому суді. Справи, що належать до юрисдикції соціальних судів (про пенсії, страхування від нещасних випадків і хвороб, страхування на випадок безробіття тощо) розглядаються трибуналами. Трибунал соціального суду складається з одного професійного судді та двох народних засідателів. До складу Вищого соціального суду і Федерального соціального суду входять три професійних судді і два народні засідателі¹⁵³.

У **Польщі** судовий розгляд здійснюється суддею одноособово або колегією суддів. Хоча судів присяжних як таких немає, у справах про деякі злочини справа може розглядатися суддею разом із двома громадянами Польщі. Громадяни працюють разом із суддею, щоб визначити винність чи невинуватість і визначити покарання¹⁵⁴.

¹⁵⁰ Research study – jury trials, plea bargaining, and restorative justice – International experience and recommendations for VietNam, 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-02/Jury%20Trial_ENG_FINAL.pdf

¹⁵¹ Sefan Machura and Christoph Rennig, In the Name of the People: Lay Assessors in Germany, printed in Juries, Lay Judges, and Mixed Courts, A Global Perspective, ASCL Studies in Comparative Law, edited by Sanja Kutnjak Ivkovic, Shari Seidman Diamond, Valerie P. Hans, and Nancy S. Marder, Cambridge University Press, 2021, at 160

¹⁵² Research study – jury trials, plea bargaining, and restorative justice – International experience and recommendations for VietNam, 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-02/Jury%20Trial_ENG_FINAL.pdf

¹⁵³ Ministry of Justice Germany. URL: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/Timeliness/response_questionnaire_timeliness_germany.pdf

¹⁵⁴ Information For Crime Victims About The Criminal Justice Process In Poland. URL: <https://pl.usembassy.gov/>

Цивільним процесуальним кодексом Польщі¹⁵⁵ передбачено такі категорії цивільних справ, що розглядаються головуючим суддею та двома народними засідателями в першій інстанції:

1) трудові спори (визначення наявності, встановлення або закінчення трудових відносин; визнання припинення трудових відносин недійсним; поновлення на роботі та відновлення попередніх умов праці або заробітної плати; порушення принципу рівного ставлення при працевлаштуванні тощо);

2) сімейні спори (розлучення, встановлення недійсності визнання батьківства, припинення усиновлення тощо).

У **Фінляндії** відсутні присяжні як такі. Однак цивільні та кримінальні справи в окружних судах можуть розглядатися колегією у складі одного судді та 2-х засідателів (lay judges). До категорій цивільних справ, що розглядаються суддями і народними засідателями, належать справи про: трудові, господарські та сімейні спори, а також спори у сфері страхування¹⁵⁶. Під час прийняття рішення по суті справи головуючий спочатку роз'яснює засідателям основні ознаки справи і роз'яснює положення закону, що має застосовуватися до справи, висловлює власний погляд. У разі незгоди принаймні одного із членів колегії з головуючим, проводиться голосування. Кожен засідатель має право приймати незалежне від головуючого рішення. Після головуючого кожен член висловлює свою думку в порядку посади, від молодшого до старшого. Рішення приймається більшістю голосів, якщо голоси діляться порівну, обирається варіант більш «легший» для підсудного. Засідателем може бути громадянин Фінляндії у віці від 25 до 65 років, який проживає в муніципалітеті, що належить до судового округу районного суду, є неупередженим, не є банкрутом або особою, дієздатність якої обмежена¹⁵⁷.

Японія протягом багатьох років експериментувала з різними системами кримінального судочинства, які включають непрофесійних суддів. Із 2009 року в деяких категоріях кримінальних справ використовується змішаний трибунал під назвою «Сайбанін» (Saiban'in). Трибунал складається з колегії професійних і непрофесійних суддів (засідателів), які виносять вердикт про винуватість і призначають покарання. Метою створення цього трибуналу було сприяння розумінню громадськістю судової системи і, таким чином, підвищення довіри до неї. «Сайбанін» використовується на рівні районних судів у серйозних кримінальних справах: справах, що караються смертною карою, ув'язненням на невизначений термін або ув'язненням із каторжними роботами. Трибунал складається із шести випадково відібраних громадян (засідателів) та трьох

¹⁵⁵ Kodeks postępowania cywilnego. URL:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf>

¹⁵⁶ Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries. URL:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2665612

¹⁵⁷ Lay judges. URL:

<https://oikeus.fi/tuomioistuimet/en/index/tuomioistuinelaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet/karajaoikeudet/layjudges.html#:~:text=The%20lay%20judge%20must%20be,duties%20of%20a%20lay%20judge.>

професійних суддів¹⁵⁸. Цивільні справи в Японії розглядаються виключно професійними суддями¹⁵⁹.

Узагальнені дані в порівняльному аспекті наведено в таблицях нижче.

Табл. 1

Кількісний склад учасників розгляду кримінальних проваджень у суді першої інстанції (присяжних, народних засідателів, засідателів або громадян)

№ з/п	Країна	Кількість представників народу
1.	Україна	3 присяжних
2.	Сполучені Штати Америки	6–12 присяжних (мале журі); 16–23 присяжних (велике журі)
3.	Канада	12 присяжних
4.	Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії	12–14 присяжних
5.	Франція	6 присяжних (у загальному суді); 6 присяжних (у суді у справах неповнолітніх)
6.	Бельгія	12 присяжних
7.	Австрія	8 присяжних
8.	Данія	6 присяжних
9.	Ірландія	12 присяжних
10.	Мальта	9 присяжних
11.	Португалія	4 присяжних
12.	Іспанія	9 присяжних
13.	Китай	1 або 2 засідателі
14.	Німеччина	2 народних засідателі
15.	Польща	2 громадянина Польщі
16.	Фінляндія	2 засідателі
17.	Японія	6 засідателів

Табл. 2

Категорії цивільних справ, що розглядаються судом присяжних / за участю народних засідателів

№ з/п	Країна	Категорії справ
1.	Україна	Справи щодо: 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 2) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 3) усиновлення;

¹⁵⁸ Research study – jury trials, plea bargaining, and restorative justice – International experience and recommendations for VietNam, 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-02/Jury%20Trial_ENG_FINAL.pdf

¹⁵⁹ OUTLINE OF CIVIL PROCEDURE IN JAPAN. URL: <https://www.courts.go.jp/english/vc-files/courts-en/file/20140401-civiltext.pdf>

		4) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 5) примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу.
2.	Сполучені Штати Америки	Усі позовні провадження, що засновані на загальному праві, де оспорювана сума позову перевищує двадцять доларів.
3.	Канада	У рідкісних випадках присяжними можуть розглядатися справи про відшкодування збитків, завданих тілесними ушкодженнями.
4.	Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії	Трудові спори.
5.	Франція	Господарські, трудові, соціальні спори та спори у справах дітей.
6.	Бельгія	Справи, що стосуються соціального забезпечення (пенсії, питання безробіття тощо), трудових спорів і нещасних випадків на виробництві, а також господарських спорів.
7.	Австрія	Трудові, соціальні, господарські спори.
8.	Данія	Трудові спори.
9.	Ірландія	Позови про наклеп і незаконне позбавлення волі.
10.	Мальта	Відсутні.
11.	Португалія	Справи з питань опіки над неповнолітніми, трудові спори, а також спори у сфері оренди.
12.	Іспанія	Позовні провадження, де сума позову не перевищує дев'яноста доларів.
13.	Китай	Складні цивільні справи.
14.	Німеччина	Господарські, трудові, соціальні спори.
15.	Польща	Трудові, сімейні спори.
16.	Фінляндія	Трудові, господарські, сімейні спори та спори у сфері страхування.
17.	Японія	Відсутні.

5. Аналіз науково-правових досліджень, аналітичних документів і рекомендацій¹⁶⁰.

Вищенаведене свідчить про існування у світі різноманітних моделей суду присяжних (або інших практично ідентичних підходів до залучення населення до здійснення правосуддя). Однак деякі науковці вважають, що континентальна модель не є судом присяжних, а є реалізацією інституту [народних] засідателів (lay jury, jurors).

Так, деякі дослідники визначають суд присяжних не як «народне правосуддя», а як особливу конструкцію процесу за участю народного елемента, із розподілом компетенції між професійними й непрофесійними суддями, які беруть участь у так званій «сукупній» діяльності зі здійснення правосуддя і є елементами певної цілісності¹⁶¹. Такий підхід є компромісним щодо визначення суду присяжних, його підтримують також вчені Солодков А. А.¹⁶², Шишкін В. І.¹⁶³ та інші.

¹⁶⁰ Використано матеріали статті Суд присяжних: досвід іноземних держав та перспективи розвитку в Україні. URL: <https://isg-journal.com/isjip/article/download/471/272>

¹⁶¹ Bielova Olena, Bumaha Kateryna. Jury trial: experience of foreign countries and prospects for further development in Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjip.20230203.02>

¹⁶² Солодков А. А. Вказана праця. С. 134.

¹⁶³ Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. Харків, 2013. С. 689.

Як стверджує Татулич І., суд присяжних (у вузькому сенсі) є яскраво вираженим показником принципу демократії, при якій права і свободи людини є найвищою цінністю держави. Суд присяжних допомагає реалізувати і змагальну форму судочинства, на засадах якої здійснюється цивільне судочинство¹⁶⁴. Підтвердженням цього є позиція Тertiшника В. М., який стверджує, що зі створенням та належним функціонуванням суду присяжних змагальність сторін буде не просто формою судового процесу, а стане необхідною практичною реальністю, суттєвим каталізатором пошуку істини¹⁶⁵. Крім цього, їх участь у процесі забезпечить дотримання загальноправових принципів, таких як законність, гуманізм, справедливість.

Також зазначається, що традиційно суди присяжних розглядаються як гарантія проти зловживання з боку влади¹⁶⁶. У тоталітарних державах суд присяжних відсутній. Натомість, для демонстрації та імітації залучення суспільства в судовому процесі в низці таких країн було запроваджено інститут народних засідателів, які, за винятком надзвичайних ситуацій, значно більше піддаються впливу професійного судді і, як правило, підтримують його погляд¹⁶⁷.

Водночас із таким підходом щодо залучення народних засідателів для створення загального враження демократичного суспільства не можна погодитися. Як наведено вище, інститут засідателів широко використовується у розвинутих державах, зокрема, у Польщі, Фінляндії, Австрії, Німеччині тощо. При цьому законодавство цих держав не ідентифікує де-юре таких осіб як присяжних, натомість визначає їх статус саме як *lay jury*, *jurors* – засідателі. При цьому демократичність режиму цих країн не викликає сумнівів.

Натомість, залучення населення до здійснення правосуддя незалежно від організації цього інституту – присяжних в «класичному» розумінні (за англосаксонською моделлю) чи засідателів – має на меті, як правило, посилення довіри населення до судової системи, а також підвищення рівня обізнаності громадян про те, як здійснюється правосуддя. Ці інститути в цілому сприяють як «відкритості» суду (прямий вплив існування системи залучення населення до здійснення правосуддя), так і громадянській активності суспільства. Зокрема, як було зазначено вище, в Англії залучення представників середнього класу до розгляду справ врешті призвело до усвідомлення ними себе повноправними учасниками громадянського суспільства спочатку на рівні громад, а пізніше й на загальнодержавному рівні.

При цьому вважаємо недопустимою критику інституту засідателів та визначення його як ознаки недемократичного суспільства на противагу інституту присяжних. Запровадження тієї чи іншої моделі зазвичай залежить від багатьох чинників: особливостей культурно-традиційного характеру, рівня правосвідомості громадян, обізнаності населення щодо правової системи країни, мети та порядку функціонування інституту присяжних тощо. У цьому аспекті

¹⁶⁴ Татулич І. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12/2019. С. 69.

¹⁶⁵ Тertiшник В. М. Суд присяжних: ростки і суть ідеї та її мімікрія при реформуванні кримінального судочинства України. *Право України*. 2012. № 7. С. 279.

¹⁶⁶ Тополевська Л. Вказана праця. С. 110.

¹⁶⁷ Тополевська Л. Вказана праця. С. 19.

варто звернути увагу на те, що модель присяжних, зокрема в Англії і США, поступово видозмінювалася та формувалася залежно від процесу самоусвідомлення громадянами – від насильно насадженого завойовниками до незалежного інституту громадянського суспільства, здатного захистити права та законні інтереси населення.

Тому запровадження ідентичної моделі суду присяжних у країні, основна частина населення якої не пройшла відповідний шлях розвитку самосвідомості, може виявитися не лише неефективним, однак і деструктивним для здійснення правосуддя в конкретній справі і для судової системи в цілому (тут варто враховувати, що присяжні розглядають конкретні справи, ухвалюючи вердикти чи беручи участь в ухваленні судових рішень).

За таких умов вважаємо правильною позицію вчених, які не розмежовують інститути народних засідателів та присяжних. Натомість, здійснюють внутрішню класифікацію залежно від ролі представників населення у здійсненні правосуддя.

Так, Войнарович А. Б. пропонує визначати поняття «присяжний» у двох аспектах: 1) суд присяжних засідателів у широкому сенсі як усі сучасні форми участі народу в кримінальних справах (включно з інститутом народних засідателів); 2) суд присяжних у вузькому сенсі – англо-американського зразка, тобто з окремою колегією засідателів від народу (обраних представників суспільства, які утворюють окрему від професійного судді колегію – журі присяжних), що приймають рішення про винуватість або невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення – вердикт¹⁶⁸.

А втім, незважаючи на визначену глобальну роль інституту присяжних для судової системи, його функція відрізняється залежно від того, чи застосовується він у кримінальних справах (провадженнях), чи у цивільних справах (або інших справах, де розглядаються спори у приватно-правових відносинах).

На думку Тополевського Р. та Тополевської Л., основна функція суду присяжних у кримінальних справах полягає в тому, що вони повинні вирішити, чи доведено вину підсудного «поза розумними сумнівами». Крім цього, вони можуть вирішувати питання попереднього характеру, наприклад, чи є обвинувачуваний психічно здоровим, осудним¹⁶⁹.

Волоско І. Р. вважає правильним підхід українського законодавця до закріплення спільної колегії професійних суддів та присяжних, які разом досліджують як питання факту, так і права. Така модель, на думку автора, цілком вписується в європейську континентальну модель кримінального процесу та в сучасних умовах дозволить забезпечити належну участь народу у відправленні кримінального судочинства. Але необхідно мати на увазі, що переконання присяжного в конкретній справі може бути зумовлене не лише сукупністю доказів, а й іншими факторами, які не мають юридичного значення: стереотипи, що склалися у присяжного щодо певного кола людей, зовнішній вигляд та

¹⁶⁸ Войнарович А. Б. Участь народу в здійсненні правосуддя у кримінальних справах за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. С. 44

¹⁶⁹ Тополевська Л. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні: підручник / А. Бурий, Р. Таратула, Р. Тополевський, Л. Тополевська. Л.: РЕБФ «Право і Демократія», 2009. С. 18

поведінка обвинуваченого, його реакція на показання свідків тощо. Тому професійні судді повинні володіти методикою нейтралізації таких факторів¹⁷⁰.

Для сучасного суду присяжних в Україні, на думку Гузели М., не вистачає: а) розмежування компетенції між професійними суддями і присяжними (присяжні визначають доведеність діяння, винність підсудного і можливість засудження його з полегкістю, а судді ведуть засідання, вирішують юридичні питання, враховуючи призначення покарання); б) організаційного відокремлення колегії присяжних від професійних суддів¹⁷¹.

У цьому контексті деякі вчені зазначають, що особливої уваги потребує належне забезпечення гарантій незалежності й недоторканності присяжного.

Відповідно до статті 48 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» незалежність полягає у відсутності будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання у діяльність судді, а відповідно і присяжного. Тому втручання у діяльність судді та присяжного щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом. Однак вітчизняні науковці застерігають, що в законодавстві й на практиці майже відсутні гарантії захисту присяжних від незаконного впливу на них¹⁷².

Оверчук С. звертає увагу на недосконалість чинного кримінально-процесуального законодавства, зазначаючи, що незалежність присяжних нівельована статтею 391 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначила порядок наради і голосування в суді присяжних, встановивши фактично підконтрольність присяжних головуючому судді¹⁷³. У зв'язку з цим існує ризик перетворення суду присяжних на суто формальний інститут без реальних важелів впливу на прийняття рішень¹⁷⁴. При цьому, аналізуючи положення статей 383 та 391 Кримінального процесуального кодексу України, Лисюк Ю. В. доходить висновку, що їх зміст дає чітко зрозуміти, що професійний суддя має повне право впливати на думку та рішення присяжних¹⁷⁵.

Стосовно позиції науковців щодо доцільності існування інституту присяжних в цивільному процесі, то на сьогодні в цьому питанні відсутня одностайність.

Так, Татулич І. зазначає, що законодавець передбачив участь присяжних лише в деяких категоріях справ, оскільки вони є особливо складними й зачіпають особисті немайнові права людини. Але інші справи окремого провадження, на її думку, теж пов'язані з особистими немайновими правами фізичних осіб. Наприклад, справи про емансипацію, про надання права на шлюб, про розірвання

¹⁷⁰ Волоско І. Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. С. 10

¹⁷¹ Гузела М. До питання про суд присяжних за Кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*: збірник наукових праць. Львів, 2017. № 861. С. 431.

¹⁷² Мартіросян А. Г. Правосуддя за КПК 2012 року: міф чи реальність. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 252.

¹⁷³ Оверчук С. В. Становлення інституту присяжних в умовах набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. № 2(6). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12osvpu.pdf>

¹⁷⁴ Грицаєнко Р. Правовий статус присяжних в умовах вдосконалення інституту суду присяжних в Україні. *Підприємництво, господарство, право*. 2018. № 9/2018. С. 272.

¹⁷⁵ Лисюк Ю. В. Суд присяжних в Україні: шляхи до відродження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 203.

шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя. Проте, вони розглядаються суддею одноособово, хоча теж є досить складними і вимагають детального розгляду та вивчення для ухвалення законного й обґрунтованого рішення. У таких категоріях справ захищаються як майнові, так і немайнові особисті права особи¹⁷⁶.

Колісник О. В. зазначає, що до таких справ необхідно зарахувати справи про позбавлення й поновлення батьківських прав, про відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав, про визначення чи зміну місця проживання дитини, спори щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї. Такі справи, на думку дослідника, мають велике значення як для дитини, так і для того з батьків, кого позбавляють цих прав, тому брати участь у прийнятті рішення мають не лише професійні судді, а й представники громадськості, щоб не суддя з усталеними стереотипами вирішував справу, а представники суспільства з високими моральними якостями, загостреним відчуттям справедливості¹⁷⁷.

Фурса С.Я. пропонує у справах, в яких вартість позову сягає більше, ніж 1 млн гривень, сплачувати судовий збір з урахуванням участі у справі суду присяжних. Автор декларує залучення присяжних до участі у справах позовного провадження, а фінансові витрати на присяжних включати у вартість судового збору у вищезазначених справах¹⁷⁸.

На противагу такій позиції деякі вчені вважають, що інститут присяжних (народних засідателів) у тому вигляді, як він існує, вичерпав свій ресурс. Він вже не є ані контролем суспільства над судочинством, ані помічником судді, ані засобом участі у відправленні правосуддя. Він став знову судовим баластом, який не потрібний ані суду, ані самим народним засідателям, ані суспільству в цілому. Таким чином, всі справи окремого провадження доцільно розглядати суддею одноособово¹⁷⁹.

Сапейко Л. В. також вважає, що інститут народних засідателів (присяжних) у цивільному судочинстві є номінальним, оскільки він не виконує свого юридичного призначення. Судові рішення у справах, в яких на сьогодні передбачена участь народних засідателів (присяжних), до введення даного інституту в законодавство мали, як і зараз, найменш суперечливий характер порівняно з рішеннями в позовних справах, в яких наявні спори про право, сторони та інші зацікавлені особи із протилежними інтересами та різні за своєю суттю і значенням доказові джерела, що ускладнює їх вирішення. Вирішення справ окремого провадження, зокрема тих, в яких мають брати участь народні засідателі (присяжні), відбувається здебільшого на підставі наперед встановлених законом доказів (письмових доказів, що мають офіційний характер), належно дослідити та оцінити які здатен лише професійний суддя,

¹⁷⁶Татулич І. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство, право*. 2019. № 12/2019. С. 70.

¹⁷⁷Колісник О. В. Непрофесійний елемент складу суду у цивільному судочинстві у контексті європейського досвіду. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 15. С. 140.

¹⁷⁸Цивільний процес України: проблеми і перспективи: навчальний посібник. Київ: Видавець Фурса С.Я.; КНТ, 2006. С. 15.

¹⁷⁹Ясинок М. М. Окреме провадження і народні засідателі: історико-правовий огляд. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 163.

тому практичної необхідності залучати народних засідателів до розгляду певних категорій справ окремого провадження немає¹⁸⁰.

Смірнова В. взагалі пропонує виключити з переліку справ, що розглядаються за участю присяжних, справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною й поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу, а залишити тільки їх участь у справах про усиновлення. Натомість, авторка обґрунтовує запровадження інституту присяжних у позовному провадженні, оскільки участь присяжних є необхідною в тих категоріях справ, де зачіпаються фундаментальні інтереси та права людини, де думка представників громадськості має значення з урахуванням їхнього соціального досвіду й активної життєвої позиції¹⁸¹.

У цьому контексті звертаємо увагу, що практика участі присяжних у *цивільних справах* існує в основному в тих країнах, де господарські справи віднесено до цивільної юрисдикції, а також у тих країнах, де для розгляду трудових, соціальних або комерційних спорів створені відповідні спеціалізовані суди / трибунали, тобто у спорах, що віднесені до окремої юрисдикції. В інших випадках присяжні до розгляду цивільних справ залучаються в тих країнах, де це зумовлено історичними й організаційними особливостями (наприклад, перейняття досвіду Англії – для США або відсутність спеціалізованих судів – у Китаї).

Як зазначалося вище, наразі в Україні інститут присяжних існує лише в наказному провадженні цивільного процесу (стаття 293 Цивільного процесуального кодексу України). Однак у такому провадженні не здійснюється оцінка доказів як така. Натомість, метою судді є застосування відповідних правових норм до конкретних обставин справи. Тобто суд здебільшого вирішує «питання права», щодо яких пересічний громадянин, залучений до судового розгляду як присяжний, не має спеціальних знань та можливості оцінити правильність застосування норми. *У такому разі сумнівним є не лише ефективність існування інституту присяжних у цивільному судочинстві, а й гарантії їх незалежності (оскільки присяжний фактично не зможе приймати рішення самостійно, а орієнтуватиметься на позицію професійного судді чи отримане від нього роз'яснення норми).*

Особливістю судового розгляду в Україні є завантаженість судів першої інстанції, через що справи часто розглядаються із пропуском строків. Інститут присяжних утворює додаткове навантаження на суд, пов'язане з процедурою відбору, інструктажу присяжних, вивчення доказів та обговорення тощо.

III. Висновки і пропозиції.

¹⁸⁰Сапейко Л. В. Проблематика участі в цивільному судочинстві народних засідателів. *Форум права*. 2015. № 1. С. 299.

¹⁸¹Смірнова В. Правові підстави участі присяжних у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 5. С. 71.

Запровадження інституту присяжних має позитивні наслідки для розгляду конкретних справ, функціонування судової системи та розвитку громадянського суспільства в цілому. При цьому концепція залучення населення до здійснення правосуддя не є новою і неодноразово реалізовувалась у різних державах у різні історичні періоди їх існування, у відмінних обставинах та умовах.

Суд присяжних не є новим інструментом залучення населення до розгляду спорів і з різних підстав та з дотриманням відмінних процедур застосовувався і в стародавньому світі, і в середньовіччі, у новий час та, пройшовши певний шлях еволюції, існує і нині як одна із однак демократії. При цьому для деяких країн суд присяжних є «природнім», тобто таким, що виник у результаті відповідних соціально-історичних процесів. Це характерно, зокрема, для країн англо-саксонської правової системи (США, Велика Британія), які стали основоположниками цього інституту, і яких присяжні є ознакою не лише ефективності судового розгляду, а й усталеного громадянського суспільства.

На нашу думку, Україна готова до запровадження моделі присяжних, наближеної до «класичної», за якої присяжні самостійно вирішуватимуть питання факту. Однак суд присяжних у цивільному процесі за тієї моделі, яка існує наразі, може виявитися не лише неефективним, а навіть ставить під сумнів незалежність присяжних (які не мають змоги самостійно ухвалити справедливе і кваліфіковане рішення з питань права). При цьому запровадження суду присяжних у позовних провадженнях становить ризик затягування судового розгляду та, як наслідок, порушуватиме право сторін у справі на справедливий судовий розгляд.

Що стосується кримінального процесу, то з урахуванням наведеного, вбачаємо за доцільне запровадити інший підхід функціонування суду присяжних під час розгляду кримінальних проваджень – наближений до «класичної» (англо-саксонської) моделі. Вважаємо важливим надати присяжним можливість самостійно досліджувати та оцінювати доказову базу, а також приймати рішення з питань факту (виносити вердикт). Водночас не можна позбавляти присяжних можливості висловлювати власну позицію з інших питань, які відносяться до «питань права», однак вона не повинна мати вирішального значення для професійних суддів, які є фаховими спеціалістами із належним рівнем досвіду, ухвалюють остаточне рішення у справі.

Пропонується зберегти існуючу модель суду присяжних, за якої розгляд проваджень здійснюється головуючим суддею та колегією (лавою) присяжних. Однак враховуючи, що на розгляд присяжних передаються провадження щодо вчинення кримінальних правопорушень, за які передбачена найвища міра покарання – довічне позбавлення волі, вбачається за необхідне:

- збільшити кількість присяжних принаймні до 8 осіб;
- питання, передбачені статтею 368 Кримінального процесуального кодексу України (з урахуванням запропонованих надалі змін), вирішувати принаймні 3/4 голосів.

При цьому, враховуючи, що присяжні не є професійними суддями чи навіть юристами, вбачається за доцільне наділити присяжних повноваженнями

щодо вирішення питань факту, визначених частиною першою статті 368 Кримінального процесуального кодексу України, а саме:

- чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа (пункт 1);
- чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення (пункт 3);
- чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення (пункт 4);
- чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме (пункт 5);
- чи повинен обвинувачений відбувати покарання (із пункту 6);
- які обов'язки слід покласти на особу в разі її звільнення від відбування покарання з випробуванням (із пункту 6);
- чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності (пункт 8);
- чи необхідно призначити неповнолітньому громадського вихователя (пункт 11).

Враховуючи концепцію інституту присяжних, запропоновану у статті 58 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (яка відповідає позиціям науковців та міжнародній практиці), вбачається доцільним, щоб рішення із зазначених питань присяжні приймали самостійно (без участі судді у голосуванні). При цьому суддя може перебувати в нарадчій кімнаті при здійсненні присяжними голосування.

Крім цього, вбачається за необхідне залишити інститут присяжних лише для розгляду кримінальних проваджень, передбачених частиною третьою статті 31 Кримінального процесуального кодексу України, але зі зміною підходу: зокрема, пропонується розгляд кримінального провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, санкція яких передбачає або довічне позбавлення волі, або *на строк понад десять років, здійснювати за обов'язкової участі присяжних*, і тільки у випадку наявності клопотання обвинуваченого – професійними судьями без участі присяжних. Враховуючи викладене, пропонуємо частину третю статті 31 КПК України викласти в такій редакції: «Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі *на строк понад десять років* або довічне позбавлення волі, здійснюється судом *у складі трьох суддів та восьми присяжних*, а за клопотанням обвинуваченого – колегіально судом у складі трьох суддів. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд».

Що стосується інших питань, визначених частиною першою статті 368 Кримінального процесуального кодексу України, які стосуються правової кваліфікації вчиненого діяння, виду, розміру покарання, застосування примусового заходу медичного характеру, примусового лікування, а також інших питань, які стосуються додаткових процесуальних аспектів (розподіл судових витрат; що вчиняти з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами; задоволення цивільного позову; як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження тощо), то такі питання мають

вирішуватися безпосередньо суддею одноосібно. При цьому присяжні з дозволу судді щодо зазначеного можуть висловити свою думку, яка може бути врахована суддею при ухваленні відповідних рішень, однак суддя повинен керуватися, у першу чергу, нормами, висновками Верховного Суду та іншими обов'язковими для врахування джерелами.

При цьому кожен присяжний має також право з усіх питань викласти свою окрему думку в разі, якщо він не згоден з остаточним рішенням чи його мотивуванням.

Щодо розгляду кримінальних проваджень стосовно вчинення корупційних і пов'язаних з ними правопорушень, то для забезпечення додаткового контролю з боку громадськості пропонуємо розглянути можливість застосування інституту суду присяжних у провадженнях, які стосуються корупційних і пов'язаних з ними правопорушень. У такому разі присяжні можуть залучатися до розгляду справ (які належать до юрисдикції Вищого антикорупційного суду як суду першої інстанції) за клопотанням як сторони обвинувачення, так і обвинуваченого. Розгляд таких справ пропонуємо розглядати за правилами, зазначеними вище.

Згідно з класифікацією злочинів, визначеною статтею 12 Кримінального кодексу України, до особливо тяжких відносяться злочини, за які передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. Враховуючи однаковий рівень суспільної небезпеки злочинів, за які передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років і довічного позбавлення волі, вважаємо, що право на суд присяжних повинно бути надане кожному обвинуваченому в особливо тяжкому злочині, окрім випадків, коли за вчинення особливо тяжкого злочину передбачено основне покарання у виді штрафу.

У зв'язку з вищенаведеним, пропонуємо статтю 384 КПК України перейменувати на «Роз'яснення права на відмову від суду присяжних» і викласти в такій редакції: «1. Прокурор, суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді *позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі*, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього *судом у складі трьох суддів та восьми присяжних*, а за клопотанням обвинуваченого – *колегіально судом у складі трьох суддів*. Письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження *відповідним складом суду* додається до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, які передаються до суду.

2. Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді *позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі*, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання *про відмову від розгляду кримінального провадження стосовно нього судом у складі трьох суддів та восьми присяжних*».

Варто зауважити, що в переліку документів, які додаються до обвинувального акта, визначеного частиною четвертою статті 291 КПК України, відсутні положення щодо такого письмового роз'яснення. З урахуванням

запропонованої зміни загального правила розгляду провадження судом присяжних та пов'язаних із цим змін, пропонуємо внести зміни до пункту третього частини четвертої статті 291 КПК України: після слів «про отримання копії обвинувального акта» доповнити словами «копії письмового роз'яснення прокурора про особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження відповідним складом суду у випадках, передбачених цим Кодексом».

Вважаємо, такі зміни сприятимуть забезпеченню права обвинуваченого на справедливий суд.

Окремої уваги заслуговує питання наслідків неприбуття в судове засідання присяжного, що залишається законодавчо неврегульованим. Також у чинному кримінальному процесуальному законодавстві відсутні положення щодо обов'язку викликаного до суду присяжного з'явитися за викликом та наслідків його неявки. Частина третя статті 385 КПК України передбачає обов'язок присяжного невідкладно повідомити суд про причини неможливості явки, а відповідно до частини шостої статті 67 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸² встановлено, що неприбуття в судове засідання без поважних причин вважається неповагою до суду.

Прояв неповаги до суду є адміністративним правопорушенням, за яке передбачено відповідальність згідно зі статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення¹⁸³. Але присяжний не включений до переліку суб'єктів такого правопорушення, до того ж, саме діяння має полягати у злісному ухиленні від явки до суду. Вважаємо, що питання відповідальності присяжного за неприбуття на виклик повинно бути врегульовано згідно зі статтею 139 КПК України.

Отже, вважаємо, доцільно внести такі зміни до кримінального процесуального закону:

1) пункт перший частини другої статті 386 КПК України викласти у такій редакції: «з'явитися в судове засідання за викликом до суду, а в разі неможливості прибути за викликом – заздалегідь повідомити про це суд», пункт перший частини другої цієї статті чинного КПК України вважати пунктом другим тощо;

2) доповнити статтю 386 КПК України частиною третьою: «У випадку неприбуття присяжного в судове засідання за викликом до суду без поважних причин або неповідомлення присяжним про неможливість його прибуття за викликом, суд має право накладати на присяжного грошове стягнення згідно з абзацом 3 частини 1 статті 139 цього Кодексу»;

3) абзац перший частини першої статті 139 КПК України доповнити: після слів «щодо якої здійснюється провадження» словом «присяжний»; після слів «повістки про виклик» словами «або письмового виклику»; після слів «або ознайомлення з її» словами «або його».

Також із метою досягнення справедливих і рівних можливостей суддів та присяжних, вважаємо за доцільне забезпечити присяжних правом ініціативи щодо усунення від подальшої участі присяжного в судовому розгляді

¹⁸² Про судоустрій і статус суддів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁸³ Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

кримінального провадження. Відповідно, пропонуємо доповнити частину другу статті 390 КПК України після слів «за ініціативою головуючого» словами «або присяжного, що входить до складу суду присяжних».

Актуальним залишається питання щодо підвищення розуміння й обізнаності присяжних у сфері кримінального та кримінального процесуального законодавства, що повинно забезпечуватися шляхом проведення навчальних занять для присяжних. Згідно інформації стосовно часто виникаючих питань щодо виконання обов'язку присяжних в Україні, викладеної на сайті Державної судової адміністрації України (далі – ДСАУ), відповідного навчання для присяжних не передбачено, окрім ознайомлення присяжних із правами, обов'язками і гарантіями, що здійснюється в судах¹⁸⁴.

Вважаємо за доцільне передбачити для осіб, внесених до списку присяжних, проведення навчальних занять із роз'яснення чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства, організацію проведення яких покласти на ДСАУ. Зокрема, під час вирішення питань щодо ухвалення вироку відповідно до статті 368 КПК України присяжний повинен розуміти зміст таких понять, як: склад кримінального правопорушення (злочину), обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання, осудність, цивільний позов, заходи забезпечення кримінального провадження тощо. Покращення рівня правової освіченості присяжних забезпечить підвищення справедливості та якості правосуддя. Окрім того, мінімізація необхідності в роз'ясненнях юридичних термінів і понять присяжним із боку головуючого сприятиме дотриманню розумних строків кримінального провадження. Проте, право щодо отримання таких роз'яснень повинно залишитися за присяжними.

Пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства узагальнені в Додатку 1.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

¹⁸⁴ Часто виникаючі питання щодо виконання обов'язку присяжних в Україні та типові відповіді на них. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/prisagni_zapit_1.pdf

Пропозиції щодо внесення змін до деяких законодавчих актів щодо суду присяжних

Чинна редакція	Запропонована редакція
1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»	
Розділ XII. Прикінцеві та перехідні положення	Розділ XII. Прикінцеві та перехідні положення
... 37. Списки присяжних мають бути сформовані відповідно до процедури, передбаченої цим Законом, протягом шести місяців з дня набрання ним чинності. До списків присяжених дозволяється включати громадян, обраних народними засідателями. ...	... 37. Списки присяжних мають бути сформовані відповідно до процедури, передбаченої цим Законом, протягом шести місяців з дня набрання ним чинності. ...
2. Кримінальний процесуальний кодекс України	
Стаття 31. Склад суду	Стаття 31. Склад суду
... 2. Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого щодо: 1) злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років; ...	... 2. Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого щодо: 1) Виключити ...

3. Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено <i>довічне позбавлення волі</i>, здійснюється <i>колегіально судом у складі трьох суддів</i>, а за клопотанням обвинуваченого - <i>судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних</i>. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд. ...	3. Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі, здійснюється судом у складі трьох суддів та восьми присяжних, а за клопотанням обвинуваченого – колегіально судом у складі трьох суддів. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд. ...
Стаття 139. Наслідки неприбуття на виклик 1. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому цим Кодексом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі: ...	Стаття 139. Наслідки неприбуття на виклик 1. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, присяжний, який був у встановленому цим Кодексом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або письмового виклику або ознайомлення з її або його змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі: ...
Стаття 291. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування ...	Стаття 291. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування ...

4. До обвинувального акта додається: 1) реєстр матеріалів досудового розслідування; 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297⁻¹ цього Кодексу); ...	4. До обвинувального акта додається: 1) реєстр матеріалів досудового розслідування; 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії письмового роз'яснення прокурора про особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження відповідним складом суду, у випадках, передбачених цим Кодексом, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297⁻¹ цього Кодексу); ...
Стаття 315. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду 1. Якщо під час підготовчого судового засідання не будуть встановлені підстави для прийняття рішень, передбачених пунктами 1-4 частини третьої статті 314 цього Кодексу, суд проводить підготовку до судового розгляду. 2. З метою підготовки до судового розгляду суд: 1) визначає дату та місце проведення судового розгляду; 2) з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд;	Стаття 315. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду 1. Якщо під час підготовчого судового засідання не будуть встановлені підстави для прийняття рішень, передбачених пунктами 1-4 частини третьої статті 314 цього Кодексу, суд проводить підготовку до судового розгляду. 2. З метою підготовки до судового розгляду суд: 1) визначає дату та місце проведення судового розгляду; 2) з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд;

3) з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді; 4) розглядає клопотання учасників судового провадження про: здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; витребування певних речей чи документів; здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні. 5) вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду. 3. Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити, продовжити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II цього Кодексу. 4. Під час підготовчого судового засідання суд роз'яснює обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього колегіально судом у складі трьох суддів.	3) з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді; 4) розглядає клопотання учасників судового провадження про: здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; витребування певних речей чи документів; здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні. 5) вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду. 3. Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити, продовжити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II цього Кодексу. 4. Виключити.

Стаття 368. Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку

1. Ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити такі питання:

1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;

2) чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;

3) чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення;

3⁻¹) чи підлягає обвинувачений звільненню від відповідальності;

4) чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення;

5) чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме;

6) яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому *і чи повинен він її відбувати, які обов'язки слід покласти на особу в разі її звільнення від відбування покарання з випробуванням;*

Стаття 368. Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку

1. Ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити такі питання:

1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;

2) чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;

3) чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення;

3⁻¹) чи підлягає обвинувачений звільненню від відповідальності;

4) чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення;

5) чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме;

6) яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому;

6⁻¹) чи повинен обвинувачений відбувати призначену міру покарання;

6⁻²) які обов'язки слід покласти на особу в разі її звільнення від відбування покарання з випробуванням;

7) чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чію користь, в якому розмірі та в якому порядку; ...	7) чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чію користь, в якому розмірі та в якому порядку; ...
Стаття 384. Роз'яснення права на <i>суд присяжних</i> 1. Прокурор, суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, <i>можливість</i> та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. Письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про <i>можливість</i>, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження судом присяжних додається до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, які передаються до суду. 2. Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього <i>судом присяжних</i>.	Стаття 384. Роз'яснення права на відмову від суду присяжних 1. Прокурор, суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом у складі трьох суддів та восьми присяжних, а за клопотанням обвинуваченого – колегіально судом у складі трьох суддів Письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження відповідним складом суду додається до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, які передаються до суду. 2. Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про відмову від розгляду кримінального провадження стосовно нього судом у складі трьох суддів та восьми присяжних.

Стаття 385. Виклик присяжних 1. Після призначення судового розгляду судом присяжних головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою та/або її окремою підсистемою (модулем) з числа осіб, які внесені до списку присяжних. ...	Стаття 385. Виклик присяжних 1. Після призначення судового розгляду судом присяжних головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості одинадцяти осіб, які визначаються Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою та/або її окремою підсистемою (модулем) з числа осіб, які внесені до списку присяжних. ...
Стаття 386. Права і обов'язки присяжного ... 2. Присяжний зобов'язаний: 1) правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених цим Кодексом або законом, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе;	Стаття 386. Права і обов'язки присяжного ... 2. Присяжний зобов'язаний: 1) з'являтися в судове засідання за викликом до суду, а в разі неможливості прибути за викликом – заздалегідь повідомити про це суд; 2) правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених цим Кодексом або законом, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе; 3) додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого;

2) додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого; 3) не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду; 4) не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього; 5) не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням; 6) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків. 3. Відсутня	4) не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду; 5) не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього; 6) не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням; 7) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків. 3. У випадку неприбуття присяжного в судове засідання за викликом до суду без поважних причин або неповідомлення присяжним про неможливість його прибуття за викликом, суд має право накладати на присяжного грошове стягнення згідно з абзацом 3 частини першої статті 139 цього Кодексу.
Стаття 390. Усунення присяжного ... 2. Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження за ініціативою головуючого рішенням більшості від складу	Стаття 390. Усунення присяжного ... 2. Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження за ініціативою головуючого або присяжного, що входить до складу суду

суду присяжних, яке приймається в нарадчій кімнаті та оформлюється вмотивованою ухвалою. ...	присяжних, рішенням більшості від складу суду присяжних, яке приймається в нарадчій кімнаті та оформлюється вмотивованою ухвалою. ...
Стаття 391. Порядок наради і голосування в суді присяжних 1. Народою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, передбачені статтею 368 цього Кодексу, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів. 2. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Головуючий голосує останнім. ... Відсутня	Стаття 391. Порядок наради і голосування в суді присяжних 1. Народою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, передбачені пунктами 1, 3, 4, 5, 6-1, 6-2, 8, 11 частини першої статті 368 цього Кодексу, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів. 2. Усі питання вирішуються трьома чвертями голосів. Професійні судді, які входять до складу колегії, не беруть участь у голосуванні з питань, зазначених у частині першій цієї статті. ... 4-1. Присяжні не беруть участь у голосуванні з питань, визначених пунктами 2, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14 частини першої статті 368 цього Кодексу. Ці питання вирішуються колегією у складі трьох суддів. Присяжні з дозволу судді можуть висловлювати свою думку щодо вирішення питань, визначених пунктами 2, 6,

	7, 9, 10, 12, 13, 14 частини першої статті 368 цього Кодексу, про що зазначається у повному тексті судового рішення. ...

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 34. Склад суду 1. Цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособово суддею, який є головою і діє від імені суду, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються колегіально Вищим антикорупційним судом у складі трьох суддів. 2. У випадках, встановлених цим Кодексом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжених, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді. ...	Стаття 34. Склад суду 1. Цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособово суддею, який є головою і діє від імені суду, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються колегіально Вищим антикорупційним судом у складі трьох суддів. 2. Виключити . ...

Стаття 70. Особи, які не можуть бути допитані як свідки 1. Не можуть бути допитані як свідки: ...	Стаття 70. Особи, які не можуть бути допитані як свідки 1. Не можуть бути допитані як свідки: ...

4) судді та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю; ...	4) судді – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю; ...
Стаття 293. Окреме провадження ... 2. Суд розглядає в порядку окремого провадження справи про: 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 1⁻¹) обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх; 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 4) усиновлення; 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення; 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;	Стаття 293. Окреме провадження ... 2. Суд розглядає в порядку окремого провадження справи про: 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 1⁻¹) обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх; 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 4) усиновлення; 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення; 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;

7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; 8) визнання спадщини відумерлою; 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; 12) розкриття професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках. 3. У порядку окремого провадження розглядаються також справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом. 4. У випадках, встановлених пунктами 1, 3, 4, 9, 10 частини другої цієї статті, розгляд справ проводиться судом у складі одного судді і двох присяжених. 5. У випадках, встановлених пунктами 1, 9 і 10 частини другої цієї статті, розгляд справ проводиться судом за обов'язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається справа. У разі якщо особа не залучила	7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; 8) визнання спадщини відумерлою; 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; 12) розкриття професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках. 3. У порядку окремого провадження розглядаються також справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом. 4. Виключити 5. У випадках, встановлених пунктами 1, 9 і 10 частини другої цієї статті, розгляд справ проводиться судом за обов'язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається справа. У разі якщо особа не залучила адвоката, суд залучає його через орган (установу), уповноважений

адвоката, суд залучає його через орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правничої допомоги. Рішення суду про доручення призначити адвоката негайно, але не пізніше двох робочих днів, надсилається відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правничої допомоги, для виконання. ...	законом на надання безоплатної правничої допомоги. Рішення суду про доручення призначити адвоката негайно, але не пізніше двох робочих днів, надсилається відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правничої допомоги, для виконання. ...